

บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในชายแดนใต้:

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ และคณะ
สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2563

บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในชายแดนใต้:

ศาสนาสัญจรสู่สุขภาวะ

นักวิจัย/ผู้เขียน: อาจารย์ ดร.พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์

ผู้ช่วยวิจัย: นางสาวชาริด้า ประสิทธิ์หิมะ นางสาวกัญญณ์ช เวล้าแจ้ง

นายกิตตินันท์ ดินตะชาติ

ที่ปรึกษาโครงการ: พระครู โฆมิตตสุตากรณ์ รศ.ดร.โคทม อาริยา

ดร.ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ ดร.สุภาสเมต ชุนยะสิทธิ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์.

บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในชายแดนใต้: ศาสนาสัญจรสู่สุขภาวะ.—

นครปฐม : สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563.

90 หน้า.

1.ศาสนา—แง่สันติภาพ. 2.ผู้นำศาสนา. I ชื่อเรื่อง.

330.66

ISBN 978-616- 443-424-0

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2563 จำนวน 300 เล่ม

ประสานงาน กัญญณ์ช เวล้าแจ้ง

ออกแบบปก พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์

ตรวจพิสูจน์อักษร: โคทม อาริยา ชาริด้า ประสิทธิ์หิมะ

จัดพิมพ์โดย

สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

999 อาคารปัญญาพิพัฒน์ ศาลาชา จ.นครปฐม 73170. โทร.02-4410872-3

พิมพ์ที่: Impress Printing 51/75 ซอยวิภาวดีรังสิต 66 แขวงตลาดบางเขน เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ “ศาสนาสัญจรสู่สุขภาวะ” เป็นผลผลิตจากการทำงานบริการวิชาการร่วมกับคณาจารย์และนักวิจัยของสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา โดยในปี พ.ศ. 2560 ผู้วิจัยรับผิดชอบโครงการ *สวนเสวนาผู้นำศาสนา พระสังฆาธิการและผู้นำศาสนาอิสลามกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติชายแดนใต้* และได้จัดสวนเสวนาผู้นำศาสนาตลอดทั้งปี ข้อเสนอจากวงสนทนาที่ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายต้องการผลักดันให้เกิดขึ้นมีหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ การทำกิจกรรมร่วมที่ไม่ขัดหลักการศาสนาของกันและกันเพื่อเป็นการกระชับถักทอความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันหลังจากที่ความรุนแรงถึงตายชายแดนใต้ได้ก่อให้เกิดช่องว่างทางความสัมพันธ์ และสร้างความห่างเหินไม่ค่อยจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ต่อมาผู้วิจัยและคณะได้ร่วมกันพัฒนาเป็นโครงการวิจัยเรื่อง **บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในชายแดนใต้: ศาสนาสัญจรสู่สุขภาวะ** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะค้นหากิจกรรมที่ผู้นำศาสนาทั้งพุทธและมุสลิมสามารถทำร่วมกัน และสร้างความผูกพันต่อกันได้ ทั้งค้นหาว่ามีข้อควรระวังใดบ้างที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมหรือถักทอสายสัมพันธ์ร่วมกัน

ข้อค้นพบจากการวิจัย พบว่า

1. กิจกรรมด้านการดูแลสุขภาวะทั้ง 5 มิติเป็นกิจกรรมที่ผู้นำทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินร่วมกันได้และไม่ขัดกับหลักการทางศาสนา เพราะไม่ว่านับถือศาสนาใดต่างก็มีโอกาสเจ็บป่วย

หรือมีปัญหาสุขภาพได้ โดยเฉพาะโรคที่ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน ความดัน หัวใจ และหลอดเลือด

2. การตรวจสุขภาพร่วมกัน นอกจากจะเป็นการช่วยกันดูแล ส่งเสริมการดูแลสุขภาพ ยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องหลักการ และวิธีการในการดูแลรักษาสุขภาพของแต่ละศาสนิก

3. การตรวจสุขภาพข้ามชุมชนทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่ช่วย ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนทั้งสองศาสนาในหลายระดับ เช่น ระดับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขกับผู้นำศาสนา

4. การมีกิจกรรมกลุ่มร่วมกันหลังการตรวจสุขภาพ เช่น กระบวนการสานเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ มี ส่วนส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาให้กระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

5. ผู้นำศาสนาส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพก่อนที่จะเกิดอาการเจ็บป่วยและเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยแล้วก็ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลดความเสี่ยงต่อ ความรุนแรงของโรค และโดยเฉพาะในส่วนของผู้นำศาสนาพุทธซึ่งมี หลักปฏิบัติที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น การรับประทานที่ญาติโยม นำมาถวายซึ่งหลายครั้งพบว่าเป็นภัตตาหารที่แสลงต่อโรคที่อาพาธอยู่ ทำให้อาการของโรคหนักขึ้น หรือแม้กระทั่งผู้นำศาสนาอิสลามที่สามารถจะเลือกบริโภคอาหารได้ แต่เนื่องจากวัฒนธรรมการบริโภคของคนในสังคมชายแดนใต้นิยมอาหารหวาน มัน เค็ม ซึ่งส่งผลลบต่อสุขภาพ เช่นกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคที่เป็นมิตรต่อ สุขภาพและโรคเรื้อรังจึงเป็นกิจกรรมที่จำเป็นเพื่อการส่งเสริมการปรับ

เปลี่ยนพฤติกรรมบริการบริโภคที่ปลอดภัยห่างไกลโรค

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ก. ในระดับตัวผู้นำศาสนาเอง ควรให้ความสำคัญกับการตรวจประเมินสุขภาพเบื้องต้น เนื่องจากผลการตรวจพบว่าผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายมีความเสี่ยงค่อนข้างสูง ถึงสูงมากต่อการเป็นโรคไม่ติดต่อประเภทเบาหวาน ความดัน หัวใจและหลอดเลือด ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการนำปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนาในระยะยาว

ข. ผู้นำศาสนาในระดับสูงควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมข้ามชุมชนวัฒนธรรมในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดสันติภาพในเชิงบวกระดับชุมชนซึ่งจะเป็นฐานสำคัญของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในพื้นที่ โดยเฉพาะในกิจกรรมที่เสริมสร้างสุขภาวะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างศาสนาและวัฒนธรรมอันเป็นการสร้างเครือข่ายสุขภาวะแห่งสันติภาพด้วย

ค. ในระดับผู้ปฏิบัติการให้บริการสุขภาพ แม้ว่าโดยหลักทฤษฎีบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขจะให้การบริการทางสุขภาพอย่างเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ แต่ด้วยความไม่คุ้นเคยและไม่มั่นใจในหลักปฏิบัติต่อผู้นำต่างศาสนา จึงทำให้ขาดความมั่นใจในการให้บริการ แต่เมื่อได้รับการเชิญให้เข้าร่วมในโครงการศาสนสัมพันธ์สู่สุขภาวะ ทำให้เห็นว่า ในทางปฏิบัติบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่มั่นใจในการให้บริการต่อพระภิกษุสงฆ์ และ ผู้นำศาสนาอิสลาม และในทางกลับกัน ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายก็ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการตรวจคัดกรองสุขภาพ การเพิ่ม

พื้นที่และโอกาสให้บุคลากรทางการแพทย์และสุขภาพมาให้บริการในวัด และมีสยดเพิ่มขึ้นจะยิ่งทำให้เกิดความมั่นใจในการให้บริการมากขึ้น ทั้งยังจะช่วยลดความหวาดระแวงและความหวาดกลัวที่มีต่อผู้นำศาสนาลงได้อีกทางหนึ่ง

ง. สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้นำศาสนาควรมีกิจกรรมที่สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้นำศาสนาบนหลักการของศาสนาต่าง ๆ ให้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้นำศาสนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำกับ ชี้นำชุมชน โดยเฉพาะการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการดูแลสุขภาพที่ไม่ขัดกับหลักการศาสนา เช่น เรื่องการรับวัคซีน การบริจาคเลือด การบริโภคอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการสำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อรัง สุขอนามัยเจริญพันธุ์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้นำศาสนาได้สามารถใช้ความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องดังกล่าวไปเผยแพร่สู่บรรดาศาสนิก

ในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ซึ่งบทบาทผู้นำศาสนามีมาก การที่ผู้นำมีสุขภาพะดีครบถ้วนทั้ง 5 ด้าน กล่าวคือ ด้านสุขภาพะกาย ด้านสุขภาพะจิตใจ ด้านสุขภาพะจิตวิญญาณ ด้านสุขภาพะทางความคิด และด้านสุขภาพะทางความสัมพันธ์ทางสังคม ย่อมสามารถปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้นำได้เป็นอย่างดีและยังส่งผลต่อสุขภาพะจิตใจของศาสนิกอีก ด้วยการมีกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้อย่างต่อเนื่องเช่นนี้เป็นอีกช่องทางที่จะส่งผลต่อการสร้างสันติภาพในระดับชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และจะช่วยผสานรอยแยกทางความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรมในพื้นที่ได้

คำนำ

งานวิจัยเล่มเล็กที่อยู่ในมือท่านเป็นการสกัดประสบการณ์ความรู้ที่ได้จากการทุ่มเททำงานวิจัยในภาคสนามท่ามกลางสถานการณ์ความไม่ไว้วางใจระหว่างสองกลุ่มศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนใต้ นับตั้งแต่มีพระภิกษุสงฆ์และผู้นำศาสนาอิสลามตกเป็นเป้าหมายของผู้ก่อความรุนแรงเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการมรณภาพของพระครูประโชติรัตนารักษ์ หรือพระอาจารย์สว่าง พระผู้เป็น “สะพาน” เชื่อมสัมพันธ์ชาวพุทธ – มุสลิมในพื้นที่มายาวนาน การลอบสังหารพระอาจารย์สว่างเป็นอีกหมุดหมายสำคัญที่เสมือนกับลิ่มที่ตกลงไปในความสัมพันธ์ระหว่างพุทธ – มุสลิมไม่เฉพาะในชายแดนใต้แต่ทั้งสังคมไทย ขยายรอยแยกระหว่างกันให้ถ่างกว้างขึ้นจนน่าเป็นห่วงว่าจะขาดจากกันไม่ช้า

ในฐานะนักวิชาการ งานวิจัยเป็นเครื่องมือเดียวที่จะสามารถใช้เป็นสะพานทอดเข้าไปค้นหาความจริงที่ซ่อนอยู่ภายใต้ช่องว่างความสัมพันธ์ว่าจะมีวิถีทางใดบ้างที่จะช่วยนำความสัมพันธ์

ที่จะดีเพียงพอต่อการเหนี่ยวยั้งความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนที่แตกต่างกันและกำลังเผชิญกับความท้าทายอย่างแรงกล้าจากสถานะความรุนแรงที่โหมกระหน่ำทำให้เกิดการสูญเสียทั้งบุคคลที่เคารพรัก และศรัทธา ทั้งสถานะสันติสุขในการอยู่ร่วมกันอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต งานวิจัยนี้หวังจะช่วยเปิดพื้นที่ ซึ่ให้เห็นแนวทางที่วงวิชาการจะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการใช้องค์ความรู้ด้านการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้วยสันติวิธีเพื่อบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุลักษณะอย่างสันติและเคารพกันอันเป็นรากฐานของการสร้างสันติภาพในสังคมต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลไม่ได้กรุณาและสนับสนุนงบประมาณการทำงานในการสร้างสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้มาตั้งแต่ยังมีสถานะเป็นศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี และหากไม่มีสถานทูตสวิสเซอร์แลนด์ให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วนในการดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรมทั้งให้ออกาสผู้วิจัยไปเรียนรู้ที่สวิสเซอร์แลนด์ และขอบคุณเพื่อนร่วมงานทุกท่านทั้งจากสวิสเซอร์แลนด์และเพื่อนร่วมงานในสถาบันที่หนุนเสริมกันมาทุกขั้นตอนจนไม่อาจจะเอ่ยได้ครบถ้วน ขอขอบคุณสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) โดยเฉพาะผู้อำนวยการ สปสช.เขต 12 ดร.ทพ.วิรัตน์ เอื้องพุลสวัสดิ์ ท่านเจ้าคุณพระสิริจริยาลังการ พระคุณเจ้าทุกรูป ผู้นำศาสนาอิสลามทุกท่าน พี่ ๆ อสม.ทุกพื้นที่ที่เป็นเรี่ยวแรงหลักในการขับเคลื่อนงาน ขอคุณทีมงานภาคสนามทุกคนที่ไม่อาจจะเอ่ยนามได้ครบในที่นี้ ยกเว้นเสียแต่ว่าจะมีโอกาสได้เขียนงานอีกเล่มบอกเล่าเป็นการเฉพาะ ความบกพร่องที่เกิดจากในงานนี้ทั้งปวงล้วนเป็นของผู้วิจัย ส่วนความดีใด ๆ ที่พอมีจากงานวิจัยนี้ขออุทิศให้แก่ผู้ที่ต้องจากไปอย่างไม่สมควรก่อนได้เห็นสันติภาพ

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	[1]
คำนำ	[5]
กิตติกรรมประกาศ	[7]
สารบัญ	[8]
บทที่	
1 บทนำ	1
2 บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพ	15
3 ศาสนา สุขภาพ และสันติภาพ	41
4 พระสงฆ์กับอหิมาวมและสุขภาวะสันติภาพ	53
5 สรุปลงและข้อเสนอแนะ	69
บรรณานุกรม	75
ดัชนีค้นคำ	80

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

สถานการณ์ความรุนแรงในชายแดนใต้ที่ร้อนระอุมาถึง 15 ปี นอกจากเพิ่มช่องว่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนแล้วยังกัดกร่อนสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนใต้ไปด้วยซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการสร้างสันติสุขในพื้นที่ดังกล่าว ยิ่งกว่านั้น ความรุนแรงที่ก่อความเสียหายแก่ผู้คนทั้งสองศาสนาและวัฒนธรรมยังสร้างความริ้วฉานและตัดขาดความสัมพันธ์ที่เคยดีต่อกันมาก่อนหน้านี้ นับเป็นปัญหาสำคัญและมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องฟื้นฟูความสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่อป้องกันมิให้สถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงทางการเมืองถูกดึงเข้ามาสู่ปริมณฑลทางศาสนา เพราะจะทำให้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้มีความซับซ้อนและแก้ไขยากมากขึ้น ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะสถานการณ์ความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ นั้น บางช่วงจังหวะมีการใช้เหตุความแตกต่างทางศาสนาเป็นตัวจุดชนวนสร้างความรุนแรง รวมถึงการก่อเหตุที่ดูเหมือนจงใจมุ่งไปที่ผู้คนต่างศาสนาโดยตรง เหตุข้างต้นทำให้สายสัมพันธ์

ระหว่างผู้คนต่างศาสนาก่ออยู่ในความคลุมเครือ ห่างเหิน ไปจนถึง บางจุด บางชุมชน บางพื้นที่ที่อยากจะสานสัมพันธ์กัน

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ทางสังคมในห้วง 2-3 ปีที่ผ่านมา นี้ ปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างศาสนิกทั้งในและนอกพื้นที่ ชายแดนใต้ดูจะทวีความเข้มข้นมากขึ้นดังเห็นได้จากการต่อต้าน การคลุม “ฮิญาบ” ในโรงเรียนมัธยมวัดหนองจอก กลางปี พ.ศ. 2553 นับเป็นกรณีตัวอย่างที่สำคัญที่ทำให้การคลุมฮิญาบซึ่งเคย เป็นประเด็นปัญหาของสังคมไทยที่ได้รับการคลี่คลายไปแล้ว หลังจากประท้วงใหญ่ที่ จ.ยะลา เมื่อหลายสิบปีก่อนถูกนำกลับเข้ามา เป็นประเด็นความขัดแย้งอีกครั้งหนึ่ง รวมถึงการต่อต้านการ สร้างอุตุสาหกรรมฮาลาลในพื้นที่ชายแดนใต้และที่เชียงใหม่ ตลอดจนปรากฏการณ์การต่อต้านการสร้างมัสยิดซึ่งแพร่กระจายไป ในหลายภาคส่วนของสังคมไทย ปี พ.ศ.2561 ปรากฏการณ์ที่ตอก ลิ่มให้ความไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมของศาสนาอิสลามยิ่งกว้าง ออกจากกันอีก คือ การคลุม “ฮิญาบ” ของนักเรียนชั้นประถม ปลายของโรงเรียนอนุบาลปัตตานีที่ปรากฏเป็นข่าวแพร่สะพัดไป ตามหนังสือต่าง ๆ และบรรยากาศความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่าง วัฒนธรรมยังคงคุกรุ่น ทั้งยังมีแนวโน้มจะยืดเยื้อและอาจทวีเป็นความ รุนแรงได้หากการแก้ไขปัญหามิได้วางอยู่บนฐานของการทำความเข้าใจที่แท้จริง

เมื่อพิจารณาตัวแสดงที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ พบว่ามีกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแสดงสำคัญจากทั้งสองศาสนาข้างต้น แต่มักเป็นกลุ่มที่มีได้อยู่ในโครงสร้างอำนาจสถาบันหลักของทั้งสองศาสนา การเข้าไปเกี่ยวข้องจำนวนหนึ่งเป็นไปในลักษณะที่ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง เช่น มีการส่งข้อความปลุกกระตมบ่อยครั้งในเรื่องการปกป้องพุทธศาสนา การรณรงค์บรรจุพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติด้วยข้ออ้างเพื่อปกป้องมิให้พุทธศาสนาถูกทำลายจากการแผ่ขยายของศาสนาอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากศาสนาอิสลาม ดังปรากฏในช่องทางสื่อสารสังคมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Line application) กลุ่มที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้สำหรับการประสานงานระหว่างทำงานวิจัย แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะขยายประเด็นความขัดแย้งให้แพร่ขยายวงกว้างมากขึ้น ทว่าสังคมส่วนใหญ่มิได้เห็นว่าการคลุมอึญาบเป็นประเด็นปัญหา ทั้งยังมีสื่่มเสียงที่สะท้อนความเข้าใจในวิถีของมุสลิมและมองว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองในการเลือกนับถือหรือแต่งกายตามหลักการศาสนาอีก กระนั้น ดูเหมือนว่ากระแสความเกลียดกลัวอิสลามในหมู่ชาวพุทธบางกลุ่มก็ดูจะหนักหนามาก

อย่างไรก็ตาม การมองข้ามความละเอียดอ่อนไหวในประเด็นความแตกต่างทางศาสนามีใช้หนทางสำหรับการสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างผู้คนที่แตกต่างในวิถีวัฒนธรรมความ

เชื่อ ด้วยในพื้นที่ชายแดนใต้ซึ่งศาสนามีมิติความเคร่งครัดและเป็นอัตลักษณ์ที่ค่อนข้างเข้มข้น

ในภาวะที่ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกทั้งสองศาสนากำลังสั่นไหวหลังจากความรุนแรงถึงตายได้บ่อนทำลายความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่มศาสนาไปมากพอสมควร ในอีกด้านหนึ่งก็เห็นความพยายามของผู้นำศาสนาในการพยายามรักษาความสัมพันธ์ไว้ เช่น บทบาทของพระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาสกับบรรดาผู้นำศาสนาอิสลามในพื้นที่ กล่าวให้ถึงที่สุด บทบาทของผู้นำศาสนานับว่าสำคัญมากในการชี้นำศาสนิก โดยเฉพาะหากพิจารณาจากบริบททางสังคมวัฒนธรรมชายแดนใต้ด้วยแล้ว ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการชี้นำ กำกับ ทิศทางการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างยิ่ง ดังนั้นแล้ว การส่งเสริมบทบาทผู้นำทางศาสนาในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์และสร้างการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ระหว่างสองชุมชนทางศาสนาหลักของพื้นที่คือ พุทธและมุสลิม น่าจะเป็นกลจักรสำคัญในการถักทอสายสัมพันธ์และสร้างสันติภาพและสันติสุขในการอยู่ร่วมกันผ่านเวทีศาสนสัมพันธ์และการสานเสวนาร่วมกันซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน

คำถาม

1. ผู้นำศาสนามีวิธีการส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชนและระหว่างชุมชนต่างศาสนาเพื่อการถักทอสายสัมพันธ์เพื่อการอยู่

ร่วมกันในสังคมที่ถูกทำลายด้วยความขัดแย้งรุนแรงถึงตาย (deadly violence) อย่างไรโดยไม่สูญเสียหลักความเชื่อทาง ศาสนาและไม่ใช้ความรุนแรง

2. อะไรคือเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อแนวคิดหรือกิจกรรม การถักทอสายสัมพันธ์ข้างต้น และผู้นำศาสนาทั้งพุทธและมุสลิม ร่วมกันแสวงหาทางก้าวข้ามอุปสรรคดังกล่าวอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาแนวคิด วิธีการ และกิจกรรมที่ผู้นำศาสนา สามารถนำมาใช้เพื่อถักทอส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชน ศาสนาของตนและระหว่างชุมชนชาวพุทธกับชาวมุสลิม

2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความสัมพันธ์ ระหว่างสองชุมชนศาสนาหลักของพื้นที่ชายแดนใต้

3. เพื่อค้นหาข้อเสนอร่วมเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้ของผู้นำทั้งสองศาสนาที่เป็นทางออกจากเงื่อนไขที่เป็น อุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาอย่างสร้างสรรค์ และสอดคล้องตามหลักการสันติวิธี

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้

1. การวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) โดยการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทผู้นำศาสนาในการสร้าง สันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความขัดแย้งแตกแยกกัน

อย่างรุนแรงในสังคมโดยเบื้องต้นกำหนดระยะเวลาในการวิจัยระหว่างเดือนกันยายน – ตุลาคม 2561 ต่อมาได้ขอขยายระยะเวลาในการวิจัยไปจนถึงวันที่ 9 ตุลาคม 2562

2. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ผู้นำศาสนาพุทธ และ มุสลิม ในพื้นที่ชายแดนใต้ของไทยประกอบด้วย จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบนเงื่อนไขที่กำหนดคือ เป็นผู้นำทางศาสนาที่ได้รับการยอมรับจากสังคมชุมชน มีผลงานหรือเห็นด้วยกับการขับเคลื่อนสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน โดยแบ่งเป็นผู้นำศาสนาพุทธ 15 รูป/คน ผู้นำศาสนาอิสลาม 15 คน

3. การจัดสานเสวนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 3 เรื่อง ข้อเสนอร่วมเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้ของผู้นำทั้งสองศาสนาที่เป็นทางออกจากเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาอย่างสร้างสรรค์และสอดคล้องตามหลักการสันติวิธี โดยแบ่งออกเป็น

3.1 จัดสานเสวนาระหว่างผู้นำศาสนา 1 ครั้ง ในเดือนพฤศจิกายน 2561 ณ ห้องประชุมอเนกประสงค์ สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลสุโหงปาตี อ.สุโหงปาตี จ.นราธิวาส เพื่อออกแบบกิจกรรม

3.2 จัดงานเสวนาเพื่อวางแผนกิจกรรมร่วมกัน ณ ห้องประชุม โรงแรมอิมพีเรียล นราธิวาส อ.เมือง จ.นราธิวาส เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562

3.3 จัดกิจกรรมการตรวจประเมินสุขภาพแต่ผู้นำศาสนา

3.4 จัดกิจกรรมสานเสวนาและฝึกอบรมปฏิบัติการดูแลสุขภาพ 5 มิติ 1 ครั้งในเดือนสิงหาคม 2562 และถอดบทเรียน

เหตุใดงานเสวนาระหว่างผู้นำศาสนาจึงสำคัญ

กล่าวได้ว่า ประเทศแอฟริกาใต้เป็นประเทศที่ผ่านประสบการณ์ความขัดแย้งรุนแรงถึงตายที่สร้างความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสแก่ผู้คนจำนวนมากเพราะการแบ่งแยกเหยียดสีผิวที่แตกต่างกัน ทว่าการเปลี่ยนผ่านด้วยแนวทางสันติวิธีจากการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยได้กลายเป็นหนทางที่ทำให้แอฟริกาไม่ต้องเดินหน้าเข้าสู่สงครามกลางเมือง กระนั้น ความรุนแรงยึดเยื้อภายในสังคมแอฟริกาใต้หลายสิบปีก็ได้สร้างความบาดหมางและบาดแผลในจิตใจของผู้คน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่อาจจะรื้อฟื้นคืนสัมพันธ์กันได้อย่างอัตโนมัติจำเป็นต้องใช้กระบวนการพูดคุย เยียวยา ร่วมกันค้นหาความจริงเพื่อเยียวยาทั้งเหยื่อและผู้กระทำการด้วยเพราะกล่าวให้ถึงที่สุด ผู้กระทำการเองก็มีบาดแผลในใจไม่น้อยกว่ากัน (พระ

ไพศาล, 2561) ขณะที่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาและวัฒนธรรมในศรีลังกาที่ยืดเยื้อมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 แม้ว่าจะมีการยุติความขัดแย้งเป็นระยะ ๆ ทว่ารากเหง้าของปัญหายังมิได้รับการแก้ไขอย่างได้ผล ดังนั้น เราจึงยังคงเห็นความตึงเครียด การปะทะกันด้วยความรุนแรงหลายครั้ง และไม่เพียงแคในศรีลังกาเท่านั้น ในประเทศเอเชียใต้อื่น ๆ ก็ประสบภาวะความตึงเครียดขัดแย้งรุนแรงเช่นกันตั้งแต่หลัง ค.ศ. 1947 เป็นต้นมา (Ganguly, 1993: 88-109)

นอกจากนี้ การพิจารณาประสบการณ์จากต่างประเทศที่เคยมีความขัดแย้งอย่างรุนแรงถึงตาย เช่น ในประเทศไนจีเรีย ผู้นำศาสนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูสายสัมพันธ์และนำมาสู่สันติภาพและสันติสุขในชุมชนระหว่างศาสนาได้เป็นอย่างดี เช่นที่สะท้อนใน The Nigerian Reconciliation That Offers A Roadmap Back From Extremism (2012) สารคดีเรื่อง “The Imam and the Pastor”¹ เป็นสารคดีที่สร้างมาจากเรื่องจริงระหว่างผู้นำศาสนาอิสลาม อิหม่ามอัศฮาฟา (Ashafa) กับผู้นำศาสนาคริสต์ปาสเตอร์เจมส์ (James Wuye) ซึ่งมาจากสองกลุ่มศาสนาในตอนเหนือของไนจีเรีย โดยทั้งสองศาสนาเคยมีความ

¹ สารคดีเรื่องดังกล่าวศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี หรือต่อมาคือ สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ลิขสิทธิ์ในการแปลบทพากย์เป็นภาษาไทย

ขัดแย้งรุนแรงถึงตายกันมาก่อน แต่ด้วยผู้นำทั้งสองคนได้หวนกลับมาตั้งคำถามกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาของตนว่าแท้จริงศาสนาสอนให้ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างไร อย่างสันติและเคารพกัน หรือด้วยความเกลียดชังและทำลายล้าง ซึ่งทั้งสองต่างพบว่าหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนานั้นมุ่งให้ผู้ศรัทธาเกิดความสันติในใจและใช้สันติธรรมในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ต่างศาสนาและชาติพันธุ์ด้วยความรัก เคารพ และด้วยมิตรภาพและความสมานฉันท์ต่างหาก ดังนั้น ผู้นำทั้งสองฝ่ายจึงเริ่มที่จะก้าวเข้ามาหากันขอโทษซึ่งกันและกันที่บรรดาศาสนิกที่ไม่เข้าใจได้ลงมือทำร้ายกันและกันจนเกิดเป็นโศกนาฏกรรม ผู้นำทั้งสองฝ่ายใช้กระบวนการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้สึกเจ็บปวดกับโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้น ขอโทษแทนคนที่หลงผิดกระทำการเช่นฆ่าเพื่อนร่วมสังคม ชวนกันตั้งคำถามว่าอะไรเป็นเหตุให้ผู้คนที่นับถือศาสนาจึงลุกขึ้นมาใช้กำลังความรุนแรงเช่นฆ่ากันสวนทางกับหลักธรรมคำสอนที่ศาสนาได้ฝากไว้ให้ และชวนกันลงมือทำงานร่วมกันเป็นเพื่อนคู่คิด (Buddy) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมความเชื่อและแนวทางปฏิบัติของกันและกันซึ่งความไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมทางศาสนาที่แตกต่างกันนั่นเองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ต่างฝ่ายต่างไม่เข้าใจ มีอคติต่อกันมาก่อน เมื่อผู้นำทั้งสองศาสนาร่วมเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ด้วยกัน ความสัมพันธ์ที่ดีงามก็เกิดขึ้น และเป็นตัวอย่างให้กับบรรดาศาสนิกทั่ว ๆ ไปด้วย การเดินทางทำงานร่วมกันของเพื่อนรัก

ต่างศาสนาระหว่างอิหม่าม และ ปาสเตอร์ มีส่วนสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และทั้งสองยังชวนผู้คนที่เคยขัดแย้งไม่ชอบหน้ากันมารื้อฟื้นคืนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ให้อภัยต่อความผิดของคนที่กระทำ ความรุนแรงไปโดยไม่รู้ตัว รวมทั้งร่วมกันเปิดศุนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์และแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เยียวยาและรื้อฟื้นคืนดี ตลอดจนสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นประจักษ์พยานถึงความสัมพันธ์ที่ดี และสันติภาพที่สองฝ่ายร่วมกันสร้างกระทั่งเป็นกรณีศึกษาที่แพร่หลายไปทั่ว ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญของการสานเสวนาระหว่างศาสนาที่นำมาสู่ความเข้าใจและทำให้เห็นพลังของ ศาสนสัมพันธ์ในการก้าวข้ามความขัดแย้งรุนแรงไปสู่การรื้อฟื้นคืนดี การขอโทษ และนำมาซึ่งสันติในการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุลักษณะได้ในที่สุด ซึ่งงานวิจัยนี้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้นำมาเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาโครงการวิจัยด้วยความคาดหวังว่าจะเกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะในชายแดนใต้ได้ เพราะสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์ในชายแดนใต้อาจมิได้มีความร้ายแรงเท่าที่เกิดในไนจีเรีย และร่องรอยความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์ในชายแดนใต้ยังมีได้ฝึกขาดจากกันมากนัก การพูดคุยระหว่างกันยังสามารถทำได้อยู่ในแทบทุกพื้นที่ ทว่าความท้าทายของการสานเสวนาพูดคุยน่าจะอยู่ที่การนำผลจากการพูดคุยไปปฏิบัติให้เกิดผลในสังคมมากกว่า

กลุ่มตัวอย่างและการคัดเลือกตัวอย่าง

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างเจาะจง (purposive) ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมสานเสวนาศาสนาหลายครั้งและพบว่า ผู้นำศาสนาหลายคนได้ทำงานสร้างสันติภาพในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและอย่างเงียบ ๆ ด้วยเหตุผลส่วนตัวที่แตกต่างกัน จะทราบก็เพียงแค่กลุ่มที่มีจำกัดมาก ดังนั้น การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในที่นี้จึงได้มาจากการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) แล้วจึงใช้เทคนิค Snow ball เพื่อเชิญกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

หากแต่การเชิญผู้นำศาสนาเข้าสู่วงสานเสวนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างพุทธ-มุสลิม ดังนั้นผู้วิจัยจึงคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำศาสนาพุทธจังหวัดละ 5 รูป/คน อิสลาม 5 คนต่อจังหวัด ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส รวมทั้งสิ้น 30 คน หลังจากนั้นจะจัดกิจกรรมสานเสวนาผู้นำศาสนาเพื่อร่วมกันถอดบทเรียนบทบาทของผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพชายแดนใต้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ชุดความรู้และประสบการณ์และบทบาทของผู้นำศาสนาในที่ต่าง ๆ กับการสร้างสันติภาพในสังคมชุมชนที่ผ่านความขัดแย้งรุนแรงถึงตาย

2. ได้รับทราบแนวทางที่เอื้อให้เกิดการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างพุทธ – มุสลิม
3. ได้รับทราบอุปสรรคและความท้าทายตลอดจนข้อจำกัดที่ทำให้ชาวพุทธและชาวมุสลิมมาปฏิสัมพันธ์กันน้อยลง
4. ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการสร้าง กระชับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาและวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมทางด้านการดูแลรักษาสุขภาพาร่วมกัน

มาตรการในการรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยขออนุญาตสัมภาษณ์ และใช้รหัสแทนชื่อบุคคล และเก็บข้อมูลสำหรับการตรวจสอบความถูกต้องหลังเสร็จสิ้นการเขียนรายงานวิจัยแล้ว 3 เดือน และลบไฟล์บันทึกเสียง ในส่วนของเอกสารรายงานก่อนที่จะมีการเผยแพร่ได้ส่งให้คณะผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษาเพื่อสอบทานเพื่อความรอบคอบ

สำหรับภาพที่ใช้ในการนำเสนอในที่นี้ คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงก่อนว่าจะนำไปใช้ในการวิจัยและขออนุญาตก่อนที่จะมีการบันทึกภาพทุกครั้ง ในกรณีที่มีรายใดไม่สะดวกในการให้บันทึกภาพจะมีการติดสติ๊กเกอร์สีที่สื่อเป็นสัญลักษณ์ให้เห็นได้ชัด เพื่อปกป้องสิทธิส่วนบุคคล และไม่นำภาพของบุคคลนั้น ๆ มาเผยแพร่ในรายงานฉบับนี้

มาตรการในป้องกันความเสี่ยง

ตามหลักความเคารพในบุคคล ซึ่งเป็นหลักการของศาสตร์ทางด้านสิทธิมนุษยชนและสันติภาพศึกษาซึ่งผู้วิจัยได้รับการศึกษาและอบรมมาเป็นการเฉพาะสำหรับการทำงานในสนามที่มีความขัดแย้งรุนแรง และมีประสบการณ์ในการทำงานในสนามชายแดนใต้มาหลายปี ผู้วิจัยตระหนักถึงความละเอียดรอบคอบในการทำงานภาคสนามบนฐานของการเคารพในสิทธิมนุษยชนของ “อาสาสมัคร”² ผู้ให้ข้อมูล โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำใด ๆ ที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ให้ข้อมูล (Do no harm) และเป็นหนึ่งในหลักการของจริยธรรมการวิจัยในคน ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการป้องกันความเสี่ยงทุกกระบวนการขั้นตอน ทั้งเรื่องการคำนึงถึง “เวลา” และ “สถานที่” ที่เหมาะสมสำหรับการนัดหมายเพื่อการสัมภาษณ์โดยยึดหลักผลประโยชน์ของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญโดยเฉพาะในเรื่องสวัสดิภาพและความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล ลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นให้น้อยที่สุด กรณีมีสัญญาณ

² หมายความว่า ผู้ที่จะให้ข้อมูลต้องได้รับการชี้แจงและยินยอมพร้อมใจจะให้ข้อมูลอย่างเต็มใจแล้ว ไม่เป็นการคาดคั้นหรือบังคับหรือมีการตั้งเงื่อนไขใด ๆ เช่น การอ้างประโยชน์ต่างตอบแทน จึงจะมั่นใจได้ว่าเมื่อตกลงให้ข้อมูลแล้ว จะร่วมกันเป็นเจ้าของข้อมูลและร่วมกันประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ในระหว่างการให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยร่วมกัน

ความเสียดใจ ๆ เกิดขึ้น ผู้วิจัยจะประสานผู้ให้ข้อมูลเพื่อเลื่อนกำหนดนัดหมาย หรือเปลี่ยนแปลงเวลาและสถานที่ได้ตามที่ผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัยร่วมประเมินสถานการณ์ด้วยกัน กรณีมีความอึดอัดคับข้องใจ ผู้วิจัยให้อิสระเสรีและเคารพการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูลที่จะไม่ตอบคำถาม หรือแม้กระทั่งขอถอนตัวจากการให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยได้ทุกเมื่อโดยไม่ถือว่าเป็นความผิดบกพร่องของผู้ให้ข้อมูล

การนำเสนอ

การนำเสนอในเล่มแบ่งออกเป็น 5 บท เริ่มจากบทนำ และ บทบาทของผู้นำศานากับการสร้างสันติภาพในบทที่ 2 สำหรับในบทที่ 3 นำเสนอการบูรณาการศาสนาเข้ากับกรอบคิดด้านสุขภาพ เพื่อการสร้างสันติภาพ บทที่ 4 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยและปิดท้ายด้วยบทที่ 5 เป็นการสรุปผลการศึกษาพร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

บทที่ 2

บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพ

ในบทนี้จะแบ่งการนำเสนอเป็นหัวข้อย่อยโดยเริ่มต้นจากการนำเสนอข้อมูลที่ค่อนข้างเป็นปัจจุบันเกี่ยวกับการศึกษาศาสนาสถิติตัวเลขที่สำคัญเกี่ยวกับศาสนิกในภาพรวม ตามด้วยบทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพ และกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจบางกรณี และปิดท้ายบทด้วยการสำรวจทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้นำศาสนาในชายแดนใต้ เพื่อให้เห็นโอกาสและแนวโน้มบางประการที่จะนำมาใช้ขับเคลื่อนสนับสนุนบทบาทผู้นำศาสนาในการทำงานเพื่อสร้างสันติภาพ

ศาสนา

ในโลกภาษาอังกฤษ คำว่า ‘religion’ มาจากรากศัพท์ในภาษาละติน (Latin) ว่า ‘religio’

ส่วนคำว่า “ศาสนา” ในภาษาไทย มาจากภาษาสันสกฤต शासन (ศาสน, “คำสอน, ข้อบังคับ”) เทียบภาษาบาลี “สาสน”

เป็นที่ตระหนักกันว่า ศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการยึดเหนี่ยวทางใจและความสัมพันธ์ทางสังคม และเป้าหมายของศาสนา ล้วนมีเพื่อการสร้างความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน ในขณะที่การสืบสานส่งต่อพลังคำสอนของศาสนานั้นถือเป็นบทบาทสำคัญของ

ศาสนิกทุกคนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนิกที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนาไม่ว่าจะรูปของการเป็นนักบวช นักพรต หรือ ผู้รู้ทางศาสนาที่อาจจะมีการเรียกแตกต่างกันไป

ศูนย์สำหรับการสร้างสันติภาพและการรื้อฟื้นคืนดี (Centre for Peacebuilding & Reconciliation) (2011: 15) ตั้งคำถามว่า เหตุใดศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์โดยชี้ให้เห็นว่า ความเป็นมนุษย์ประกอบด้วยสามส่วนที่สำคัญ คือ ส่วนที่เป็นชีวภาพ (Biological dimension) ส่วนที่เป็นกายภาพ (physical dimension) และ ส่วนที่เป็นภาคจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) ซึ่งศาสนาสำคัญเพราะเป็นส่วนที่ทำงานกับระดับจิตวิญญาณ และส่วนนี้ที่จริงเป็นส่วนที่ส่งต่อถ่ายทอดมากับชีวิตมนุษย์ ขณะที่ศาสนาช่วยพัฒนามิติจิตวิญญาณให้กับชีวิตของเราได้เติบโต และดังนั้น ศาสนาจึงเป็นส่วนที่แข่งขันในการขับเคลื่อนพลังทะยานชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่มีประวัติศาสตร์มนุษยชาติเกิดขึ้น ดังที่ George Lindbeck ได้กล่าวไว้ว่า “ศาสนาเป็นโครงสร้างไวการณณ์ระดับลึกของชีวิตชุมชนต่าง ๆ”

กล่าวอย่างกระชับ ศาสนามีหน้าที่และความรับผิดชอบผูกพันกับสังคมอยู่ 4 ด้าน คือ

1. ด้านจิตใจและสติปัญญา (Mental and Intellectual dimension) ทุกศาสนามีวิถีทางในการประกอบสร้างความรู้และ

การสืบสอบเพื่อการรู้ โดยมิพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละศาสนาเป็นเรือนร่างที่บรรจุเอาความรู้และวิถีปฏิบัติไว้

2. ด้านพฤติกรรมและพิธีกรรม (Behavioral and ritual dimension) พิธีกรรมทางศาสนาแสดงออกเพื่อจะกำกับพฤติกรรมของมนุษย์และเป็นการสั่งการให้ผู้ที่เชื่อต้องปฏิบัติตาม เช่น การอธิษฐานภาวนา การนั่งสมาธิ การทำบุญทำทาน เป็นต้น

3. บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบผูกพันกับมิติทางสังคม (Social dimension) กล่าวให้ถึงที่สุด บทบาทของศาสนาในการเหนี่ยวรั้งถักทอสายสัมพันธ์ทางสังคมนี้เป็นบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบผูกพันสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่สำคัญมาก ผ่านการมีประสบการณ์ทางศาสนาร่วมกัน เช่น การแสดงออกในพิธีกรรม ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมศาสนาเดียวกันที่ถูกหล่อหลอมภายใน

4. การแสดงออกของบุคคล (Personal expression) ศาสนามีบทบาทสำคัญในการที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เหมาะสม มีมารยาท เพราะศาสนาย่อมขัดเกลาจิตใจและพฤติกรรมของศาสนิกให้มีความสำรวม มีความสุภาพมาแล้วระดับหนึ่ง

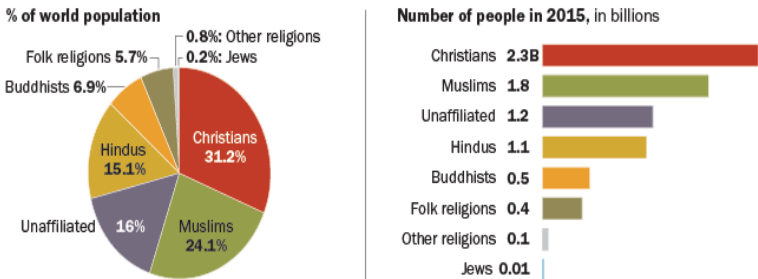
จำนวนผู้นับถือศาสนาในโลก

ในขณะที่ Pew Research Center ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เก็บสถิติและค้นคว้าวิจัยประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาทั่วโลก

เปิดเผยให้เห็นตัวเลขสัดส่วนผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ ทั่วโลก โดยชี้ให้เห็นว่า จำนวนผู้นับถือศาสนาคริสต์ (รวมทุกนิกาย) ยังคงมีจำนวนมากที่สุดในโลก ร้อยละ 31.2 ในขณะที่จำนวนผู้นับถือศาสนาอิสลามมีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยในปี ค.ศ. 2015 ร้อยละ 24.1 เป็นมุสลิม ร้อยละ 16 ไม่สังกัดศาสนาใด ร้อยละ 15.1 เป็นกลุ่มชาวฮินดู และร้อยละ 6.9 ของประชากรโลกที่ระบุว่าเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 5.7 เป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาพื้นเมือง

Christians are the largest religious group in 2015

Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details. "The Changing Global Religious Landscape"

PEW RESEARCH CENTER

ที่มา: Pew Research Center. (2015).

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/05/christians-remain-worlds-largest-religious-group-but-they-are-declining-in-europe/>

นอกเหนือจากศาสนาใหญ่ ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว หน่วยงานที่จัดทำข้อมูลทางศาสนาของโลก World Religion Database (2010) ยังได้ทำการสำรวจศาสนาและความเชื่อหลักของโลก จากอดีตปี ค.ศ. 1900 และทำนายไปถึงปี ค.ศ. 2050 โดยชี้ให้เห็นว่าโลกจะมี 18 ศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มที่ไม่เชื่อในเทพเจ้า (เทวนิยม) Atheist
2. กลุ่มที่ไม่เชื่อพระเจ้า (Agnostist)
3. กลุ่มศาสนาและความเชื่อบาไฮ (Bahais)
4. ผู้นับถือศาสนาพุทธ (Buddhists)
5. กลุ่มผู้นับถือศาสนาบรรพชน Chinese folk-religionists
6. Christians กลุ่มศาสนาคริสต์ทุกนิกาย
7. กลุ่มที่นับถือขงจื้อ Confucianists
8. กลุ่มที่นับถือ ลัทธิเต๋า (Daoists)
9. กลุ่มที่นับถือศาสนาของชาติพันธุ์ (Ethnoreligionists)
10. กลุ่มผู้นับถือศาสนาฮินดู (Hindus)
11. กลุ่มผู้นับถือศาสนาเซน (Jains)
12. กลุ่มผู้นับถือศาสนายิว (Jews)
13. กลุ่มชาวมุสลิม (Muslims)
14. กลุ่มศาสนาใหม่ซึ่งมีหลากหลาย (New Religionists)
15. กลุ่มผู้นับถือชินโต (Shintoists)

16. กลุ่มชาวซิกข์ (Sikhs)
17. กลุ่มผู้นับถือจิตวิญญาณ (Spiritists)
18. กลุ่มโซโรแอส (Zoroastrians)

ขณะที่ภาพรวมของสังคมไทย ศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือจากการสำรวจประชาชนครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2543¹ ยังคงตัวเลขที่ร้อยละ 93.5 นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาเป็น อิสลามร้อยละ 5.4 คริสต์ร้อยละ 1.1 ที่เหลือเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีศาสนา (น้อยกว่าร้อยละ 0.1) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561: v)

ศาสนา ความหลากหลาย และการอยู่ร่วมกัน

ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ความหลากหลายทางศาสนา และความเชื่อได้เคยถูกใช้เป็นเงื่อนไขไปสู่ความขัดแย้งและการเข่นฆ่ามานับครั้งไม่ถ้วน

เหตุใดศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนและเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนจึงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจึงถูกใช้ไปในการก่อความรุนแรง

กิริติ บุญเจือ (2556: 66 - 69) ให้คำอธิบายขยายความว่า เหตุใดศาสนาจึงกลายมาเป็นเงื่อนไขให้ขัดแย้งกัน โดยชี้ให้เห็นว่า

¹ การสำมะโนประชากรจัดทำทุก 10 ปี การสำรวจรอบใหม่คือปี 2563 ยังไม่มีการรายงานผลการสำรวจใหม่

เพราะการศึกษาเพื่อทำความรู้จักศาสนาต่าง ๆ และการตีความศาสนานั้นมีหลายวิธีที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ก. ศีรษะศาสนาของตนเพียงศาสนาเดียวเพื่อให้ศรัทธาได้อย่างสบายใจ และปิดหูปิดตาจากศาสนาอื่น ๆ ทั้งหมด รวากับว่าในโลกนี้มีเพียงศาสนาเดียวเท่านั้น หรือไม่ก็ปรารถนาจะให้มียุทธศาสตร์ศาสนาเดียวเท่านั้นไม่มีการแบ่งแยกนิกายหรือลัทธิ

ข. ศีรษะศาสนาต่าง ๆ โดยยกย่องศาสนาหนึ่งและกตศาสนาอื่น ๆ ทั้งหมด ซึ่งพบว่าวิชาการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบที่แล้มาในอดีตมักจะใช้วิธีนี้ เพราะสะดวก ง่าย จูงใจ และสบอารมณ์ผู้เรียนที่นับถือศาสนาที่ได้รับการยกย่อง ผลก็คือ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรังเกียจศาสนาของกันและกัน และอาจถึงขั้นวางตัวเป็นศัตรูกัน การศึกษาในแนวทางนี้มักจะทำให้เกิดผลเกินคาด โดยเฉพาะเมื่อมีผู้ไม่หวังดีมาข่มขู่

ค. การศึกษาศาสนาต่าง ๆ ด้วยใจเป็นธรรม โดยผู้สอนที่ไม่นับถือศาสนาใดเลย ผลก็คือ ศาสนาทุกศาสนาถูกยกย่องเท่าเทียมกัน เรียนไปแล้วผู้เรียนก็กลายเป็นผู้ไม่นับถือศาสนาใดไปด้วย

ง. ศีรษะศาสนาต่าง ๆ โดยยกย่องอย่างเท่าเทียมกัน โดยถือว่าทุกศาสนาต่างก็มีดีเหมือนกัน ต่างก็สอนให้เป็นคนดี จึงควรรวมทุกศาสนาเข้าด้วยกันเป็นศาสนาเดียว วิธีนี้ดูดีเหมือนจะดีเพราะให้ความเสมอภาคแก่ทุกศาสนา ทว่าในทางปฏิบัติแล้วมักทำให้เกิดศาสนาใหม่โดยบุคคลกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นด้วย แต่คนอื่น ๆ ส่วน

ใหญ่ที่ยังยึดมั่นในศาสนาตนก็จะรังเกียจศาสนาอื่น ผลก็คือ ความแตกแยกทางศาสนามีมากขึ้น

ข้อเสนอที่น่าจะเป็นทางออกจากความเกลียดชังขัดแย้งทางศาสนาในทัศนะของ กิรติ บุญเจือ (2556: 67) คือ “การศึกษาตามบริบทของแต่ละศาสนา” หรือที่เรียกว่า “วิธีบริบท (Contextual Method)” และเรียกเนื้อหาของศาสนาที่ศึกษาด้วยวิธีดังกล่าวว่า “ศาสนาบริบท (Contextual Religion)”

ในบริบทสังคมชายแดนใต้ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษด้วยเกิดเหตุรุนแรงได้ง่าย (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2551) และประเด็นทางศาสนามักถูกนำมาใช้เป็นข้ออ้างสร้างความแตกต่าง ในอีกด้านหนึ่ง การที่ความต่างทางศาสนามักถูกใช้ได้ผลเช่นนั้น อาจเป็นเพราะผู้คนในพื้นที่เองยังขาดความรู้ ความเข้าใจในวิถีของกันและกัน อย่างถ่องแท้ ดังนั้น เมื่อมีใครสักคนจุดประเด็นความขัดแย้งขึ้น จึงง่ายที่จะจุดติดและลุกลามอย่างรวดเร็ว

ตัวอย่างความไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมของกันและกัน ปรากฏให้เห็นไม่ยากนัก เช่น ในวงสานเสวนาครั้งหนึ่ง หลังจากที่พระภิกษุซึ่งเรียกตัวเองว่า “อาตมา” กล่าวจบ ผู้นำศาสนาอิสลามคนหนึ่งก็ลุกขึ้นและเรียกพระภิกษุรูปนั้นว่า “อาตมา” ในวงสานเสวนาซึ่งมีทั้งพระภิกษุสงฆ์ โต๊ะอิหม่าม และเจ้าหน้าที่ปกครองระดับสูงของจังหวัดนั่งอยู่ด้วยและเข้าใจว่าผู้นำศาสนาอิสลามท่านนั้นเรียกพระไม่ถูก แต่เมื่อพระภิกษุอธิบายให้ฟังว่า “อาตมา” ใช้ได้

เฉพาะพระเรียกตัวเองเท่านั้น (सानเสวนา, วันที่ 16 กรกฎาคม 2561)

อีกตัวอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นบ่อยครั้งเมื่อผู้นำชาวพุทธอยากจะแสดงการทักทายกับเพื่อนมุสลิมที่เข้าร่วมวงสานเสวนากันหลายครั้ง เขากล่าวทักทายว่า “อัสลามมุลัยกุม” โดยไม่รู้ว่า การกล่าวเช่นนั้นเป็นการกล่าวของมุสลิมที่กล่าวทักทายกันและกันในฐานะที่เป็นมุสลิมด้วยกัน ซึ่งย่อมาจากประโยคเต็มว่า "อัสลามุมอะลัยกุม วะเราะมะตุลลอฮฺ วะบะเราะกาตุฮฺ" แปลว่า "ขอความสันติ สุข ความเมตตา และความจำเริญจากพระองค์อัลลอฮฺจงประสบแต่ท่าน"

นอกจากนี้ ยังมีความไม่เข้าใจในเรื่องวิถีชีวิตอื่น ๆ เช่น อาหารที่ชาวมุสลิมสามารถรับประทานได้นั้นต้องเป็นอาหารที่ฮาลาล คือ เป็นอาหารที่อนุญาตให้รับประทานได้ โดยต้องมีการเชือดที่ถูกหลักการศาสนา การปรุงและภาชนะที่ใส่อาหารก็ต้องฮาลาล ไม่สามารถใช้ภาชนะร่วมกับอาหารที่ไม่ฮาลาลได้ ทำให้มีการพูดกันบ่อยครั้งในทำนองที่ไม่เข้าใจว่า “มุสลิมเรื่องมากกินยากอยู่ยาก” หรือหลายครั้งที่พบว่าเพื่อนต่างศาสนาพยายามจะเอาใจใส่ดูแลเพื่อนมุสลิมด้วยการสั่งอาหารโดยเน้นว่า “ไม่เอาหมู อย่ามีหมู” แต่ไม่ได้เข้าใจว่า อาหารฮาลาลมีรายละเอียดมากกว่าเพียงแค่การไม่มีหมู ความละเอียดอ่อนในทางวัฒนธรรมและข้อปฏิบัติตามหลักการศาสนามีใช่มีเฉพาะในกลุ่มผู้นำศาสนาอิสลามเท่านั้น ในฝ่าย

พระภิกษุสงฆ์ก็มีข้อปฏิบัติที่ละเอียดอ่อนอยู่มากเช่นกัน และเป็นข้อปฏิบัติที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจอยู่มาก ส่งผลให้ต่างฝ่ายต่างไม่แน่ใจว่าจะปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรจึงจะไม่เข้าข่ายว่าเป็นการไม่ให้เกียรติกันและกัน ดังเช่น เมื่อมีการจัดกิจกรรมนอกพื้นที่ เช่น การไปทัศนศึกษาในชุมชนร่วมกันของผู้นำศาสนาพุทธ-มุสลิม เมื่อถึงเวลาเพลซึ่งเป็นเวลาที่ต้องถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อนมุสลิมไม่ทราบว่าต้องทำอะไร และไม่รู้ว่าการนั่งรับประทานอาหารสำหรับเดียวกับพระภิกษุสงฆ์เป็นเรื่องที่ชาวพุทธถือว่า “ไม่ได้”

จากเรื่องเล่าที่กล่าวมา นอกจากเห็นมิติของความไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมของกันและกัน ยังทำให้เห็นมิติของความห่วงใยในความเป็นเพื่อนร่วมสังคม ซึ่งเป็นมิติสำคัญที่นำมาสู่ความพยายามเพิ่มพูนความสัมพันธ์ให้มากขึ้นระหว่างผู้นำทั้งสองศาสนา ถึงกับมีการกล่าวในวงสนทนาว่า “น่าจะจัดให้มีการพักค้างร่วมกัน กินนอนห้องเดียวกันระหว่างพระภิกษุสงฆ์ และผู้นำศาสนาอิสลาม เช่น โต๊ะอิหม่าม จะได้เรียนรู้จักกันให้มากกว่าที่เป็นอยู่”

ศาสนากับความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ

เป็นที่รู้กันในทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ให้คุณค่าความสำคัญของศาสนาในฐานะที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นกลไกในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีขันติธรรม หรือ ความอดทนอดกลั้น

ระงับข่มใจ ไม่ทำร้ายสิ่งมีชีวิตโดยไม่มีเหตุอันสมควร ยิ่งการฆ่าคน ถือว่าเป็นบาปผิดมหันต์

กระนั้นก็มีคำถามมีว่าเหตุใดศาสนาจึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้ง ความรุนแรง และบ่อนทำลายสันติภาพ?

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2548: 51 – 56) ได้ เคยให้คำอธิบายไว้ว่า การที่ศาสนาละลายเป้าหมายที่แท้จริงคือ สันติภาพไปข้องเกี่ยวกับความขัดแย้งรุนแรงและสงครามก็เพราะว่า มีมิชฌาธิฐิในเรื่องการยอมรับความแตกต่างทางศาสนาซึ่งมีทั้งความ ต่างระหว่างศาสนาและความต่างภายในศาสนาเดียวกันแต่ต่าง นิกาย ในแง่นี้อาจตีความได้ว่า ตัวศาสนาเองอาจจะมีใช้เงื่อนไขหลัก ของความขัดแย้ง ด้วยพระพรหมคุณาภรณ์ชี้ให้เห็นว่ามี “มิชฌาธิฐิ” ซึ่งมิชฌาธิฐินั้นน่าจะเกิดอยู่ในระดับศาสนบุคคลมากกว่าที่จะเกิดใน ระดับศาสนา โดยเฉพาะเมื่อท่านชี้ให้เห็นว่า “มิชฌาธิฐิ” นั้นเกิด ภายในศาสนาเดียวกันแต่ต่างนิกายด้วย

Frazer & Owen (2018: 9) ชี้ให้เห็นว่า ศาสนามีบทบาท ทั้งในส่วนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและมีส่วนส่งเสริมการสร้าง สันติภาพ เพราะศาสนามีหลายมิติ และแต่ละมิติก็ทั้งสามารถแยก ขาดจากกันหรือเชื่อมโยงกันได้ กล่าวคือ

1. ศาสนามีมิติของการเป็นชุดความคิดหรือ อุดมการณ์ (A set of ideas) ที่สามารถกำกับวิธี คิดและพฤติกรรมกระทำของผู้ที่นับถือ

2. ศาสนามีมิติของการเป็นชุมชนความเชื่อเดียวกัน
ที่มารวมตัวกันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน
ร่วมกัน
3. ศาสนามีมิติของการเป็นสถาบันทางสังคมที่มี
โครงสร้างที่ลดหลั่นกันไป
4. ศาสนามีมิติทางสัญลักษณ์และการปฏิบัติที่มี
ความหมายผ่านการปฏิบัติที่เห็นได้ใน
ชีวิตประจำวัน
5. ศาสนามีมิติของจิตวิญญาณซึ่งเป็นมิติที่ลึกล้ำและ
ทรงพลังทั้งยังส่งต่อถ่ายทอดมายาวนาน และยังมี
อำนาจในการปลุกเร้าอารมณ์ผู้นับถือ ซึ่งมีตินี้เข้าไป
เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกขัดแย้งและ
อารมณ์แสดงออกด้วยความรุนแรงตลอดจน
อารมณ์แห่งการสร้างสรรค์สันติภาพได้พอ ๆ กัน

ผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพ

สืบเนื่องจากนัยยะทางความคิดของพระพรหมคุณาภรณ์
ข้างต้น งานวิจัยนี้จึงให้นำหนักไปที่ระดับศาสนบุคคล และพบว่าใน
แต่ละศาสนา “ศาสดา” ของแต่ละศาสนาถือเป็นศาสนบุคคล
ต้นแบบสำคัญของศาสนิกในด้านการสร้างสันติภาพผ่านปฏิบัติการ
สันติวิธี ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2557) เคยศึกษาเปรียบเทียบ
ปฏิบัติการสันติวิธีของศาสดาสามท่าน คือ พระพุทธเจ้า พระเยซู

คริสต์ และศาสดามูฮัมหมัด โดยชัยวัฒน์ ให้เหตุผลต่อการเลือก
ศึกษาปฏิบัติการของสามศาสดาซึ่งผู้วิจัยได้อ่าน ดีความ และสรุป
ประเด็นต่าง ๆ ไว้ดังนี้

ประการแรก ด้วยมักถือกันว่าศาสดาของศาสนาใหญ่ๆ นั้น
เป็นผู้นำด้านสังคมและการเมืองอยู่ด้วย

ประการที่สอง เพราะความขัดแย้งในโลกปัจจุบันมักมี
ความเกี่ยวข้องับศาสนา

ประการที่สาม เพราะศาสนามักถูกนำไปอ้างเพื่อความชอบ
ธรรมในการใช้ความรุนแรง ดังนั้น จึงควรหันมาให้น้ำหนักกับ
ปฏิบัติการโดยไม่ใช้ความรุนแรงที่มีอยู่อย่างรุ่มรวยในแต่ละศาสนา
ผ่านปฏิบัติการที่ท่านศาสดาได้ทำไว้ให้เป็นตัวอย่างแล้ว

ประการที่สี่ เพื่อศึกษาปฏิบัติการของศาสดาในฐานะที่เป็น
บุคคลที่สามซึ่งไม่ได้เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับความขัดแย้งนั้น ๆ
โดยตรง หากแต่เป็นการแทรกแซง เพื่อการยุติความขัดแย้งด้วย
สันติวิธี และ

ประการที่ห้า เป็นกรณีที่ทำทนายตัวผู้ปฏิบัติการสันติวิธี
อย่างที่สุดในการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยสันติวิธี ซึ่งประการสุดท้ายถือ
เป็นความท้าทายต่อศาสดาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ศาสดามูฮัม
หมัดเคยเป็นนักรบในสนามรบถึง 9 ครั้ง ส่วนศาสดาเยซูก็เคยไล่
พ่อค้าและคนแลกเงินในพระวิหารที่กรุงเยรูซาเล็ม ส่วน

พระพุทธเจ้าไม่พบการบันทึกว่าในชีวิตมีการเข้าไปเกี่ยวข้องกับ
ความรุนแรง

ประการที่หก ต้องเป็นกรณีที่ศาสดาใช้ปฏิบัติการสันติวิธี
แล้วได้ผลเท่านั้น เนื่องจากมีหลายกรณีที่ล้มเหลวและนำไปสู่ความ
รุนแรง เช่น กรณีของศาสดามูฮัมหมัดและสาวกของท่านถูกสังหาร
และทำร้ายโดยชาวกูเรซ ที่พยายามขัดขวางการประกาศศาสนา
ของท่านศาสดา (Lings, 1983 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์,
2557: 240) หรือกรณีที่ศาสดาเยชูถูกจับตรึงกางเขน รวมทั้งกรณี
ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สันติวิธีและไม่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ กรณี
ที่เกิดขึ้นประมาณ 520 ปีก่อนคริสตกาล เรื่องมีอยู่ว่า พระภิกษุรูป
หนึ่งในกรุงโกสัมพีได้กระทำผิด คือ ลืมทิ้งน้ำที่เหลือในขันในห้องน้ำ
ภิกษุรูปนี้ได้ถูกลงโทษฐาน “ละเลย” ซึ่งเป็นโทษสถานเบา แต่
พระสงฆ์บางรูปถือว่าภิกษุรูปนั้นสมควรได้รับโทษในฐาน “ละเมิด
กฎ” และเพราะละเมิดกฎจึงควรได้รับโทษหนัก สถานการณ์ได้
ลุกลามไปจนกลายเป็นความขัดแย้งอย่างเปิดเผย และพระภิกษุ
ทะเลาะกันถึงขั้นใช้กำลัง พระพุทธเจ้าพยายามยุติข้อขัดแย้ง
ดังกล่าวโดยเทศน์สอนแสดงเหตุผลและตักเตือน แต่ไม่ได้ผล
พระองค์จึงเดินทางจากไป หลังจากนั้น 18 เดือน คู่กรณีทั้งสองได้
ส่งตัวแทนไปขอร้องไห้พระพุทธเจ้าเสด็จมาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
เพราะขณะนั้นฆราวาสได้หยุดใส่บาตรถวายข้าวปลาอาหารแก่

พระภิกษุที่ทะเลาะกันแล้ว (Schumann, 1989: 119 -121 อ้างถึง
ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557: 241)

ประการที่เจ็ด ซึ่งชัยวัฒน์ ถือว่าสำคัญที่สุด คือ ปฏิบัติการ
ไว้ความรุนแรงขององค์ศาสนานั้นจะเป็นปฏิบัติการป้องกันการ
ลุกลามของปัญหาความขัดแย้งที่กำลังจะกลายเป็นความรุนแรงโดย
ใช้สันติวิธี

เหตุผลทั้ง 7 ประการที่สกัดมาจากการงานของชัยวัฒน์นั้น
สำคัญต่องานวิจัยนี้เพราะไม่เพียงแต่คณะผู้วิจัยจะเชื่อมั่นใน
บทบาทของผู้นำในฐานะที่เป็นผู้ปวารณาตัวติดตามศาสดาอย่าง
ใกล้ชิดมากกว่าศาสนิกทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังเชื่อมั่นอีกว่าผู้นำศาสนาใน
พื้นที่ชายแดนใต้เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการชี้นำสังคมให้เดินไปสู่
หนทางที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้ง คลี่คลายความไม่เข้าใจ
ระหว่างกัน ทั้งยังเป็นฝ่ายที่สามที่มีได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับ
ความขัดแย้งรุนแรงที่กำลังดำเนินอยู่ หากแต่ถูกแอบอ้างชักโยงให้
เข้าไปเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงอย่างไม่เต็มใจ

ย้อนกลับมาพิจารณาปฏิบัติการสันติวิธีของศาสดาทั้งสาม
เริ่มต้นจากวิธีการของพระพุทธเจ้า ต่อกรณีที่พระญาติของพระองค์
คือกษัตริย์ศากยะ และ โกลิยะ ทะเลาะแย่งชิงน้ำในแม่น้ำโรहिณี
สถานการณ์ความขัดแย้งหนักข้อถึงขนาดที่ทั้งสองฝ่ายด่าทอกันด้วย
ความหยาบคายก่อนจะใช้กำลังชกต่อยและเตรียมการจะยกกอง
กำลังรบพุ่งกัน พระพุทธองค์เห็นว่า “หากตถาคตไม่เข้าไปขัดขวาง

แล้ว คนเหล่านี้จะต้องทำลายล้างกัน” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557:243) พระพุทธเจ้าทรงใช้การตั้งคำถามเพื่อให้สองฝ่ายได้ “ฉุกละเอวและใคร่ครวญ” ว่าทะเลาะกันด้วยเรื่องอันใด และยังได้ชี้ให้เห็นคุณค่าชีวิตและผลที่จะได้จากการทำสงคราม ผลก็คือ กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายตกลงยุติความขัดแย้งเพื่อมิให้ “เลือดต้องนอง ท้องธारा”

ปฏิบัติการสันติวิธีของศาสดามูฮัมหมัดเกิดขึ้นในระหว่างที่ประชาชนผู้ศรัทธากำลังทะเลาะกันเรื่องจะสร้างวิหารกะอ์ปะห์ขึ้นใหม่หลังจากที่ถูกทำลายโดยอุทกภัยในปี ค.ศ.605 ขณะที่ท่านศาสดามีอายุได้ 35 ปี เรื่องมีอยู่ว่าประชาชนต้องการจะเพิ่มความสูงให้แก่วิหารจึงพากันขนหินมาวางให้พอที่จะเป็นที่ประดิษฐานก้อน “หินดำ” ณ มุมหนึ่งได้ แต่ระหว่างนั้นก็เกิดการทะเลาะแย่งชิงกันเพื่อที่จะได้เป็นผู้ยกก้อนหินดำไปประดิษฐานไว้เพราะถือว่าเป็นเกียรติยศแก่กลุ่มของตน การทะเลาะดำเนินไป 5-6 วันก็หาข้อยุติไม่ได้ และกำลังเตรียมการรบกันเพื่อแก้ข้อพิพาท ชายชราในเวลานั้นเสนอให้ฟังคำแนะนำจากชายคนแรกที่จะเดินผ่านประตูของวิหารเข้ามา ทุกฝ่ายตกลง และชายคนแรกที่เดินเข้ามาซึ่งต่อมาก็คือศาสดามูฮัมหมัด ทุกคนต่างดีใจเพราะขณะนั้นท่านมีชื่อเสียงในนาม “อัลลามีนผู้ซื่อสัตย์” หลังจากที่ท่านฟังเรื่องราวที่เกิดขึ้น ท่านก็ได้นำเสื้อคลุมมาผืนหนึ่งแล้วคลี่ออกบนพื้น แล้วก็นำ “หินดำ” วางไว้ตรงกลาง จากนั้นจึงให้แต่ละเผ่าจับที่ริมผ้าแล้วยกขึ้นพร้อม ๆ กัน

เมื่อทั้งหมดยกผ้าถึงระดับที่สูงพอควร ท่านศาสดาก็หยิบก้อนหินดำ
ไปประดิษฐานไว้ ณ มุมวิหาร

กรณีที่สามเป็นปฏิบัติการของศาสดาเยชู ซึ่งได้ใช้วิธีการ
แก้ปัญหาคความขัดแย้งที่บรรดาอาลักษณ์และพวกฟาริซีนำหญิงนาง
หนึ่งซึ่งทำผิดประเวณีมายืนตรงกลางฝูงชน เพื่อจะทำทนายศาสดา
เยชู พวกนั้นกล่าวว่า “หญิงคนนี้ถูกจับขณะทำผิดประเวณี ตามกฎ
ของโมเสสสั่งว่าให้ลงโทษโดยการทุ่มด้วยหิน ท่านมีอะไรจะพูด
หรือไม่” หากแต่ศาสดาเยชูกลับนิ่งเฉยและก้มลงเขียนบนพื้นดิน
ด้วยนิ้วมือ เมื่อถูกรบเร้ามาก ๆ พระองค์ก็ยืนขึ้นและกล่าวว่า “ผู้ใด
ในพวกท่านที่ไม่เคยกระทำความผิด ให้ผู้นั้นเอาหินขว้างนางก่อน”
แล้วก็ก้มลงเขียนพื้นดินต่อไป เมื่อฝูงชนได้ยินดังนั้น ต่างก็ทยอย
เดินจากไปที่ละคนจนไม่เหลือใครนอกจากหญิงคนนั้นกับศาสดา
เยชู พระองค์ถามนางว่า “พวกเขาหายไปไหนหมด ไม่มีใครทำโทษ
เจ้าหรือ?” หญิงคนนั้นตอบว่า “ไม่มี” พระองค์จึงตอบว่า “ถ้า
เช่นนั้นเราก็ไม่ทำโทษเจ้า จงไปเสียแล้วอย่าทำบาปผิดอีกเลย”
กล่าวได้ว่าการกระทำของศาสดาเยชูเป็นปฏิบัติการแทรกแซงการ
ตัดสินทางสังคมด้วยสันติวิธี และทั้ง 3 กรณีตัวอย่างของศาสดาทั้ง
สามท่านเป็นต้นแบบสำคัญไม่เพียงแต่การเผชิญหน้ากับความ
ขัดแย้งด้วยการไม่ใช้ความรุนแรงแต่ยังสร้างคุณูปการต่อการสร้าง
สันติภาพในเวลาต่อมา

“ผู้นำชายแดนใต้” กับความเป็นไปได้ในการสร้างสันติภาพ

จากวรรณกรรมและตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เมื่อหันมาพิจารณาต้นทุนทางสังคมชายแดนใต้ พบว่าผู้นำนั้นสำคัญและมีฐานข้อมูลจากงานวิจัยที่ควรพิจารณาดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

บทบาทและภาวะผู้นำทั่วไป สะท้อนได้จากงานของ อิศรภักดี รินไธสง (2561: 83 - 102) ซึ่งนำเสนองานวิจัยที่น่าสนใจมากเกี่ยวกับการวัดภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำในระดับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 282 คน แยกตามจังหวัด โดยจังหวัดยะลาจำนวน 24 อปท. (จาก 63 อปท.) จังหวัดปัตตานีจำนวน 43 อปท. (จาก 113 อปท.) และจากจังหวัดนราธิวาส 33 อปท. (จาก 88 อปท.) ข้อค้นพบสำคัญจากงานวิจัยนี้ ทำให้เห็นว่าผู้นำ มีลักษณะเป็นพหุภาวะทางสังคมทั้ง 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ความฉลาดทางวัฒนธรรมด้านการรู้จักดี 2) ความฉลาดทางวัฒนธรรมด้านความรู้ความเข้าใจและแรงจูงใจ 3) ความฉลาดทางวัฒนธรรมด้านพฤติกรรม 4) อัตลักษณ์ความเป็นสากลและ 5) การเปิดกว้างต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับการนำพาสังคมในยามที่มีวิกฤตความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรมที่ดำเนินมาหลังจากความรุนแรงระลอกปี 2547 ถาโถมอย่างต่อเนื่อง

งานของอิศรัฎฐ์ ข้างต้นแสดงถึงความสำคัญของผู้นำในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ที่ยังคงมีความขัดแย้งรุนแรงและเงื่อนไขความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในบรรดาเงื่อนไขความขัดแย้งที่มีอยู่จำนวนมากนั้นด้วย (แพทริค โจรี, 2552: 27- 48) แต่ด้วยบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้มักได้รับการกล่าวถึงสองวัฒนธรรมหลักโดยให้น้ำหนักกับศาสนาและวัฒนธรรมโดดเด่นเหนือกว่ามิติอื่น คือ วัฒนธรรมมลายูมุสลิม และวัฒนธรรมไทยพุทธ ดังนั้น จึงเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าบทบาทผู้นำทางศาสนาในชายแดนใต้ได้รับการยอมรับมากกว่าบทบาทของผู้นำทางฝ่ายปกครองท้องถิ่น หลักฐานบ่งชี้สำคัญ คือ

เมื่อรัฐจะดำเนินนโยบายใด ๆ ในพื้นที่ มักจะต้องเชิญผู้นำศาสนาโดยเฉพาะทางฝ่ายมุสลิมมาปรึกษาและทำความเข้าใจก่อนจะดำเนินนโยบายใด ๆ “เพราะชายแดนใต้มีมุสลิมอาศัยอยู่มากกว่าพุทธ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ให้ความสำคัญกับผู้นำพุทธ...เพราะบาบอาก็มักจะได้นั่งคุยกับท่านเจ้าคุณตลอด” (สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาอิสลาม จ.ปัตตานี, วันที่ 13 มีนาคม 2562)

ขณะที่งานวิจัยของพระมหาสุชาติ อนาลโย (ไหมอ่อน) (2560) ซึ่งค้นคว้าและเขียนดุซฎินิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง *เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ: การขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่*

3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ งานชิ้นนี้แสดงให้เห็นบทบาทของผู้นำศาสนาพุทธทั้งที่เป็นพระภิกษุสงฆ์และที่เป็นฆราวาสในพื้นที่ซึ่งงานนี้มีจุดเด่นที่เป็นการทำงานเป็นเครือข่ายความร่วมมือโดยใช้หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการทำงานแบบประสานความร่วมมืออย่างมีส่วนร่วมและกำหนดแบ่งงานกันทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทว่ายังคงเป็นมิติการทำงานเพื่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในระหว่างชาวพุทธในพื้นที่มากกว่าที่จะขยายความร่วมมือไปสู่ชาวมุสลิมในพื้นที่ ขณะนี้ข้อเสนอจากงานของ พระนรุตม์ชัย อภินนโท พระครูวิรัตธรรมโชติ และ กันตภณ หนูทองแก้ว (2560) เรื่อง *บทบาทของพระธรรมทูตอาสาในการพัฒนาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้* ซึ่งศึกษาบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ มีข้อเสนอว่า ควรจะขยายกิจกรรมเยี่ยมพระพบปะโยม และ ศาสนิกสัมพันธ์ ไปให้ถึงพี่น้องมุสลิมในพื้นที่มากขึ้น “เพื่อสันติสุขและเข้าใจกันในทางที่ดี” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “งานด้านศาสนิกสัมพันธ์ควรจัดให้มีกิจกรรมต่อเนื่อง” เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างสันติสุข ทั้งยังเสนอว่า ควรหาวิธีการที่จะให้พี่น้องต่างศาสนาได้เข้าร่วมอย่างจริงจัง และควรมุ่งไปยังผู้นำศาสนาเยาวชนให้มากขึ้น ซึ่งงานชิ้นนี้ทำให้บทบาทของพระในฐานะที่เป็นผู้นำศาสนาพุทธนั้นมีความสำคัญ

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของผู้นำศาสนาในลักษณะที่เป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างพุทธ-มุสลิมในการสร้าง

สันติภาพชายแดนใต้โดยตรง จากการสำรวจงานวิจัยยังไม่พบการ
ทำวิจัยในเรื่องนี้ การไม่มีงานวิจัยได้หมายความว่า ความเป็นไปใน
การที่ผู้นำศาสนาทั้งสองกลุ่มจะเพิกเฉยหรือไม่สามารถทำงาน
ร่วมกันได้ ในทางตรงกันข้าม กลับมีงานวิจัยเกี่ยวกับความ
เปราะบางในสายสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างศาสนา ชาติพันธุ์ และ
วัฒนธรรม โดยเฉพาะงานของ เอกกรินทร์ ต่วนศิริ และอันวาร์ กอ
มะ (2562) เรื่อง *ความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างชาวพุทธและ
ชาวมุสลิมในสังคมไทย* รวมทั้งงานเรื่อง *สัญญาณความหวาดกลัว
อิสลามในสังคมไทย*(2561) ของ ดอน ปาทาน เอกกรินทร์ ต่วนศิริ
และอันวาร์ กอมะ ด้านหนึ่งงานทั้งสองชิ้นทำให้เห็นความท้าทายที่
มีต่อศาสนิกทั้งสองกลุ่มศาสนา อีกด้านหนึ่งก็เป็นสารตั้งต้นที่สำคัญ
ที่อาจต้องใช้วิธีการมองแบบที่พระพุทเจ้าได้มองเห็นสัญญาณแห่ง
ความรุนแรงที่กำลังจะเกิดขึ้นหากไม่เข้าไปแทรกแซงและคลี่คลาย
ด้วยปัญญาและด้วยสันติวิธีเสียก่อน เมื่อพิจารณาจากสันติภาพเชิง
วิพากษ์ดังที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2545) ได้เคยใช้เกริ่นนำในการ
พิจารณาบทบาททางการแพทย์กับการทำงานเพื่อสุขภาพโดยมอง
สะท้อนมุมมองกลับจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับความรุนแรงเป็นการ
มองเห็นศักยภาพที่จะเป็นผู้สร้างสันติภาพเทียบเคียงกับ “ผู้นำ
ศาสนา” ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่งานวิจัยนี้เห็นคุณค่าความสำคัญใน
ฐานะเป็นผู้สร้างสันติภาพ ตัวแสดงกลุ่มนี้จึงสำคัญและควร
พิจารณาในศักยภาพและความเป็นไปได้ที่จะนำเสนอต่อไป

ผู้นำศาสนา: ทรัพยากรสำคัญเพื่อสร้างสันติภาพชายแดนใต้

ศักยภาพและความเป็นไปได้ที่ผู้นำศาสนาจะมีบทบาทหน้าในการสร้างสันติภาพอาจพิจารณาจากจำนวนซึ่งน่าจะชี้ให้เห็นแนวโน้มที่น่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นรูปธรรม

จากการสำรวจข้อมูลเมื่อปี 2555 เกี่ยวกับจำนวนประชากรพุทธ และมุสลิมในชายแดนใต้ (พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์, 2556: 51) พบว่ามีข้อมูลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สัดส่วนประชากรสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แยกตามศาสนา พ.ศ. 2554

จังหวัด/ ศาสนา	ศาสนาอิสลาม		ศาสนาพุทธ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ปัตตานี	599,856	90.43	63,425	9.56
ยะลา	409,744	82.99	83,894	16.99
นราธิวาส	682,822	91.48	63,572	8.52
รวม	1,692,422	88.87	201,891	10.60

ที่มา: ปรับข้อมูลจาก พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ (2556) หน้า 54 โดยตัดข้อมูลจำนวนประชากรคริสต์และอื่น ๆ ออก

ปี 2562 ประมาณการจำนวนผู้นำศาสนสถานในพื้นที่ชายแดนใต้โดยคิดจากฐาน 1 วัด 1 เจ้าอาวาสวัด และ 1 มัสยิด 1 โต๊ะอิหม่ามเป็นหลัก ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนวัดและมัสยิดใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ปี	วัด	สำนัก สงฆ์	ที่พัก สงฆ์	มัสยิดจุด ทะเบียน	รวม
2562	301	22	63	2,202	2,588

ที่มา: 1. ข้อมูลวัดและสำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์ ปี 2562 จาก ผู้จัดการออนไลน์. “สานต่อภารกิจฟื้นฟู “วัดร้าง” ในชายแดนใต้ คือการสร้าง “ความมั่นคง” ในพื้นที่ปลายด้ามขวาน”. สืบค้นวันที่ 23 เมษายน 2563.

2. ข้อมูลมัสยิด จากประกาศสำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยลงวันที่ 30 กรกฎาคม 2562

พิจารณาในแง่ทรัพยากรคนทำงานด้านสันติภาพเจาะจงไปที่ตัวผู้นำศาสนาของทั้งสองฝ่าย ซึ่งเมื่อคิดคำนวณจากศาสนสถานละ 1 รูป/คน อย่างน้อยทรัพยากรผู้นำศาสนาน่าจะมีจำนวนประมาณ 2,588 รูป/คนทีเดียว ถ้าหากว่าวัดทุกแห่งมีเจ้าอาวาสประจำการ และโต๊ะอิหม่ามทุกมัสยิดจะอาสามาเป็นเพื่อนกับเจ้าอาวาสวัดทำงานสร้างสันติภาพในชุมชนร่วมกันดังที่เกิดขึ้นในประเทศไนจีเรีย ดังกล่าวไปแล้วในบทที่ 1

เป็นที่น่าเสียดายว่า ข้อเท็จจริงในพื้นที่ชายแดนใต้ วัดหลายแห่งไม่มีเจ้าอาวาสวัดเพราะพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนน้อยมาก และผู้ที่จะสามารถเป็นเจ้าอาวาสวัดได้ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนด เช่น บวชเรียนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 พรรษาและต้องผ่านการ

อบรมหลักสูตรต่าง ๆ ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 พ.ศ.2541 ว่าด้วยการแต่งตั้ง-ถอดถอนพระสังฆาธิการ ในส่วนที่ 6 เจ้าอาวาส ข้อ 26 ที่ว่า “พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้ มีพรรษาพ้น 5 และ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น” ดังนั้น สภาพที่เป็นอยู่คือ เจ้าอาวาสวัดบางรูปต้องรับผิดชอบดูแลวัดข้างเคียงในฐานะเจ้าอาวาสวัด เช่น เจ้าอาวาสวัดรูปหนึ่ง อาจต้องทำหน้าที่ดูแลวัด 2-3 วัดที่อยู่ในเขตเดียวกันแม้ว่าในโครงสร้างการบริหารจัดการวัด กำหนดให้มีเจ้าอาวาส 1 รูป รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ก็ตาม (มติที่ 213/2549) แต่ด้วยข้อจำกัดในเชิงจำนวนตัวเลขพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่จริงในพื้นที่ ในขณะที่โครงสร้างการบริหารงานของมัสยิดกำหนดให้มีผู้นำ 3 คน ต่อมัสยิดคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นโต๊ะอิหม่าม อีกคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นคอเต็บ และคนที่สามเป็นบิหลัน ซึ่งทั้งสามคนต่างมีความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่ได้กำหนดไว้ ข้อเท็จจริงประการนี้ส่งผลให้จำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อยกว่าจำนวนผู้นำศาสนาอิสลามอยู่มาก ยิ่งกว่านั้น การคาดหวังให้ผู้นำศาสนาทุกรูป/คนก้าวออกมาทำงานสร้างสันติภาพในขณะที่ความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในภาวะไม่สู้ดี และบริบททางสังคมยังถูกกำกับจับจ้องด้วยผู้ประสงค์สร้างการแบ่งแยกด้วยวิธีรุนแรงยิ่งเป็นข้อจำกัดทำลายที่ทำให้จำนวนผู้นำศาสนาที่จะก้าวขึ้นมาแสดง

บทบาทอย่างโดดเด่นในพื้นที่สาธารณะเพื่อการทำงานสร้าง
 สันติภาพมีไม่มากนัก

ดังนั้น การริเริ่มของผู้นำศาสนาในโครงการนี้จึงถือเป็น
 ความกล้าหาญทางจริยธรรมอย่างยิ่ง กระนั้น ผู้นำศาสนาบางท่านก็
 เห็นว่า ในสถานการณ์ที่มีความไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และยังไม่
 สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้ก่อความรุนแรง โดยเฉพาะในกรณีที่เป็น
 การก่อความรุนแรงต่อผู้นำศาสนาโดยตรง ทั้งนี้ ดังกล่าวแล้วว่า
 ชุมชนชายแดนใต้ให้ความสำคัญกับผู้นำศาสนา และทุกครั้งที่ม
 เหตุร้ายเกิดขึ้นกับผู้นำศาสนาไม่ว่าจะฝ่ายใดก็ตาม ความร้าวฉานใน
 ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธ-มุสลิมก็เพิ่มขึ้น ระยะห่างของมิตรภาพก็
 กว้างขึ้นเช่นกัน ความท้าทายต่อผู้นำศาสนาในการที่จะลุกขึ้นมามี
 บทบาทนำในเรื่องการสร้างสันติภาพโดยเฉพาะในลักษณะที่เป็น
 การจับมือทำงานร่วมกัน จำนวนผู้นำศาสนาที่ไม่สมดุลงันเป็น
 ปัจจัยท้าทายที่เห็นได้ชัด ในขณะที่ข้อท้าทายที่มองเห็นได้ยากยังมีอยู่
 หลายประการ เป็นต้น การสื่อสารด้วยภาษาที่ต่างกัน กล่าวคือ
 ผู้นำศาสนาอิสลามในพื้นที่มักจะใช้ภาษามลายูเป็นภาษาแม่และไม่
 ค่อยชำนาญด้านการสื่อสารภาษาไทย ในขณะที่ผู้นำฝ่ายพุทธมัก
 สื่อสารภาษาไทยเป็นหลัก มีพระภิกษุสงฆ์จำนวนน้อยมากที่
 สามารถสื่อสารภาษามลายูได้ อย่างไรก็ตาม/ผู้นำศาสนาอิสลามจาก
 จำนวนน้อยแต่หากทำให้เกิดความต่อเนื่องและในกิจกรรมที่

สามารถดำเนินร่วมกันได้น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่น่าจะส่งต่อให้เกิดการถักทอความสัมพันธ์อันเป็นก้าวแรกของการสร้างความเข้าใจ เชื่อมั่นไว้วางใจ และในที่สุดน่าจะสามารถสร้างมิตรภาพให้แน่นแฟ้นมั่นคงได้

นอกจากนี้ การทำงานเพื่อสร้างสันติภาพบนฐานปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาโดยตรงเพื่อโต้กลับความเหินห่างระหว่างสองชุมชนทางศาสนาและวัฒนธรรมหลักของพื้นที่คือ พุทธ-มุสลิม หลังจากที่มีความรุนแรงพาดผ่านยิ่งเป็นประเด็นที่เพิ่มความเสี่ยงแก่ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่าย อีกทั้งอัตลักษณ์ของผู้นำศาสนาที่เห็นเด่นชัดสะดุดตา เช่น การนุ่งห่มจีวรของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้น การออกแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมบทบาทของผู้นำศาสนาในการทำงานเพื่อสันติภาพ (strategic peacebuilding) ในพื้นที่ชายแดนใต้ท่ามกลางบริบทความไม่ไว้วางใจและความไม่ปลอดภัยสูงจึงต้องการการออกแบบอย่างมียุทธศาสตร์โดยคำนึงถึงบริบทเฉพาะมากขึ้น (Schirch, 2008)

บทที่ 3

ศาสนา สุขภาพ และสันติภาพ

กรอบคิดเรื่องศาสนากับสุขภาพเพื่อสันติภาพเป็นกรอบคิดที่โครงการวิจัยนี้ใช้กำกับทิศทางการวิจัยซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่สำหรับสังคมไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชายแดนใต้

แนวคิดว่าด้วยสุขภาพกับสันติภาพ (Health and Peace)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2545) ได้ใช้อุปลักษณ์เรื่องสุขภาพของปัจเจกบุคคลเพื่ออธิบายสภาวะสันติภาพของสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าการบาดเจ็บล้มตาย ทุพพลภาพจากสงครามและการสู้รบหรือมีปัญหาคความเจ็บป่วยด้วยโรคทางสุขภาพจิตอันเป็นผลจากสงครามล้วนเป็นอาการที่แสดงให้เห็นถึงสภาวะไม่มีสันติภาพ ดังนั้นสุขภาพของสันติภาพจึงขึ้นอยู่กับสภาวะองค์รวมของสังคม

Levy (2002) นักวิชาการจากสถาบันสาธารณสุขมหาวิทยาลัยการแพทย์ฮาร์วาร์ด ได้ชี้ให้เห็นว่า สันติภาพ และสุขภาพ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากและขาดอันหนึ่งอันใดไปไม่ได้ แม้ว่าสุขภาพและสันติภาพจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาอยากจะได้ อยากจะรักษาไว้ ทว่าก็มักจะถูกขัดขวางอยู่บ่อยครั้งจากสงครามซึ่ง

ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสันติภาพของมนุษย์อย่างลึกซึ้งซึ่งทั้งโดยตรงและทางอ้อม สงครามทำร้ายสุขภาพของมนุษย์จนถึงตาย หากไม่ตายผู้ที่อยู่ในสงครามหรือภาวะสงครามก็ได้รับผลกระทบจากสงครามไปด้วย ทั้งผลกระทบต่อสุขภาพกายและที่สำคัญคือ สุขภาพใจ(จิต) ทั้งยังทำลายสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม สิ่งแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจการเงิน โครงสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ รวมถึงโครงสร้างทางสาธารณสุข ทำลายศักยภาพความเป็นมนุษย์ ความสามารถในการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ไปด้วย ยิ่งกว่านั้น สงครามยังได้บ่มเพาะวัฒนธรรมความรุนแรงไว้เป็นมรดกตกทอดที่ปรากฏในรูปของความเคียดแค้นชิงชังและต้องการเอาคืน Levy ขยายความว่า บางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขนั้นเป็นได้ทั้งเหยื่อของสงครามและเป็นรากเหง้าของสงคราม ซึ่งหมายรวมไปถึง โรคติดต่อ และโรคจิตไม่ปกติ และความเสียหายของประชากรบางกลุ่ม ความแตกต่างทางสถานะในสุขภาพของบางกลุ่ม และทำให้สิทธิมนุษยชนนั้นอ่อนแอลงด้วย Levy เสนอว่า ในฐานะของผู้เชี่ยวชาญทางด้านสุขภาพ เขาเห็นว่าบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพนี้สามารถที่จะมีบทบาทในการส่งเสริมการสร้างสันติภาพได้หลายทาง และเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการส่งเสริมคุณค่า วิสัยทัศน์ และความ เป็นผู้นำทางการสร้างสันติภาพผ่านงานด้านสุขภาพ กล่าวให้ถึงที่สุด Levy บอกว่า “ทั้งสุขภาพและสันติภาพเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เราไม่สามารถจะมีสันติภาพได้หากไม่มี

สุขภาพที่ดี และสุขภาพที่ดีจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีสันติภาพ” (p.114) หรือกล่าวอีกทางหนึ่ง สุขภาพที่ดีจะเกิดขึ้นไม่ได้หากยังมี สงครามและความขัดแย้ง

ข้อเสนอของ Levy สำคัญและควรรีบที่จะหยิบมา พิจารณา โดยเฉพาะเมื่อผนวกกับแนวทางปฏิบัติสากลว่าด้วยหลัก มนุษยธรรมที่เกี่ยวกับการสงคราม พื้นที่ทางการดูแลสุขภาพ เป็นพื้นที่สงวนไว้ไม่ให้โจมตี แม้ว่าจะอยู่ในระหว่างการทำสงคราม ไต่ก็ตาม รวมทั้งบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขด้วย ดังนั้น เป็นไปได้ว่าหากบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขจะลุกขึ้นมา ทำงานในเชิงสร้างสรรค์สันติภาพมากขึ้นนอกเหนือจากการดูแล รักษาผู้ป่วยหรือผู้บาดเจ็บหรือเจ็บป่วยตามอาการเท่านั้น

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization - WHO) ได้กำหนดแนวนโยบายในปี ค.ศ. 1981 เกี่ยวกับการใช้มิติ ทางสุขภาพเป็นสะพานสร้างสันติภาพของโลกในศตวรรษที่ 21 ใน ชื่อ่นโยบายว่า Health as a Bridge for Peace (HBP) โดยได้รับ มติจากที่ประชุมสภาองค์การอนามัยโลกครั้งที่ 51 ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ปี ค.ศ.1998 ซึ่งแนวนโยบายนี้มีรากฐานแนวคิดมาจาก หลักการสิทธิมนุษยชนหลักการมนุษยธรรม และจริยธรรมทาง การแพทย์เพื่อเป้าหมายทางยุทธศาสตร์การสร้างสันติภาพในการ ทำให้มนุษย์ทุกคนมั่นใจได้ว่าจะสามารถเข้าถึงการดูแลสุขภาพ สุขภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีจำเป็นเร่งด่วนฉุกเฉิน

ท่ามกลางความไม่มั่นคงทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทความรับผิดชอบสำคัญของวิชาชีพทางสาธารณสุขและการแพทย์ที่จะต้องสร้างโอกาสในการสร้างสันติภาพ โดยในเบื้องต้นนโยบายนี้ต้องการจะสนับสนุนให้บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขสามารถให้บริการการตรวจรักษาพยาบาลสุขภาพในขณะที่มีสถานการณ์ความขัดแย้ง และภายหลังจากสถานการณ์ความขัดแย้งสิ้นสุดลงแล้ว ในขณะเดียวกัน ก็ถือโอกาสสร้างสันติภาพไปด้วยผ่านหลักสูตรสุขภาพเพื่อสันติภาพ (Peace medicine education) ซึ่งแนวคิดนี้เป็นการสังเคราะห์มาจากความคิดของ Johan Galtung ในเรื่องการป้องกันความรุนแรง สันติภาพเชิงบวก และการวิเคราะห์ความรุนแรง 3 รูปแบบคือ ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงทางโครงสร้าง และความรุนแรงทางวัฒนธรรม (Melf, 2005) ข้อเสนอเรื่องหลักสูตรสุขภาพเพื่อสันติภาพศึกษานั้นยังหมายรวมถึงชุดความรู้และข้อควรพิจารณาระมัดระวัง (concern) แนวคิด (concepts) หลักการต่าง ๆ (principles) ยุทธศาสตร์และการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการบรรเทาทุกข์ทางสุขภาพ (strategies and practices into health relief) และการพัฒนาสุขภาพ (health sector development) (WHO, n.d.) ขณะที่กรอบคิดเรื่องการแพทย์สันติภาพ (Peace medicine) Klaus Melf (2005) ค้นคว้าวิจัยและเขียนวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทเรื่อง *Exploring Medical Peace Education and a Call for Peace Medicine*

และได้ข้อสรุปว่า ควรจะบรรจุความรู้เรื่องการแพทย์เพื่อสันติภาพ (Peace medicine) ไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนแพทย์เพื่อให้บุคลากรเหล่านั้นได้บูรณาการเข้ากับวิชาชีพ โดยที่ความรู้ที่จำเป็นสำหรับแพทย์เพื่อสันติภาพประกอบด้วย การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง (Conflict resolution) สิทธิมนุษยชน (Human Rights) เพื่อใช้ศักยภาพในการป้องกันความรุนแรงและช่วยสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนได้ดียิ่งขึ้น

แนวคิดเรื่องศาสนากับสันติภาพ

ขณะที่รอบคอบคิดเรื่องศาสนากับการสร้างสันติสุขในจิตใจของผู้นับถือเป็นที่รู้กันทั่วไป แต่ศาสนากับการสร้างสันติภาพในสังคมดูเหมือนจะถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย Owen Frazer and Mark Owen (2019) ชี้ให้เห็นมิติของศาสนากับความข้องเกี่ยวกับสังคมโดยแยกให้เห็นว่าศาสนามีมิติที่ควรพิจารณาอยู่ 5 มิติ กล่าวคือ

1. ศาสนาในฐานะที่เป็นจิตวิญญาณ (Religion as spirituality) ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจให้พลังอำนาจบางอย่างจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หล่อเลี้ยงความเมตตากรุณา และคุณค่าของการมีชีวิตของมนุษย์
2. ศาสนาในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ และการปฏิบัติ (Religion as symbols and practice) ซึ่งส่งเสริมการแสดงออก

อย่างสร้างสรรค์และเต็มเปี่ยมไปด้วยอารมณ์ การเข้าถึงทางจิตวิญญาณและความเป็นมนุษย์

3. ศาสนาในฐานะที่เป็นชุดคุณค่า (Religion as set of ideas) ที่แสดงออกมาในชุดคุณค่าของสันติ การเคารพ และการไม่ใช้ความรุนแรง ทำหน้าที่เป็นแหล่งกำเนิดของคุณธรรม ศีลธรรม เน้นการไตร่ตรองตนเองและการคิดวิพากษ์ และนำเสนอแนวทางสำหรับการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้ง

4. ศาสนาในฐานะที่เป็นชุมชน (Religion as community) ของคนกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ร่วม ปลูกฝังความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันอย่างมีความหมาย และแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกัน มีอิทธิพลต่อหลายระดับของชุมชน

5. ศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม (Religion as institution) สถาปนาผู้นำและการจัดลำดับขั้นทางสังคม เป็นภาพแทนของความเป็นเครือข่ายการสื่อสารและการร่วมมือกัน เป็นต้น

สำหรับศาสนากับการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้ง Frazer & Owen (2019) ได้ชี้ให้เห็นว่าศาสนาในฐานะที่เป็นชุดของคุณค่าและความหมาย และโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นชุดคุณค่าที่สังคมยึดถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคม และเป็นชุดของความคิดที่แสดงออกอย่างสันติ เคารพกัน ไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งยังให้แนวทางสำหรับการอยู่ร่วมกันและการจัดการแก้ไขกับความ

ขัดแย้งด้วยนั้นเป็นมิติที่เป็นประโยชน์ต่อการนำมาหนุนเสริมการสร้างสันติภาพเป็นอย่างยิ่ง

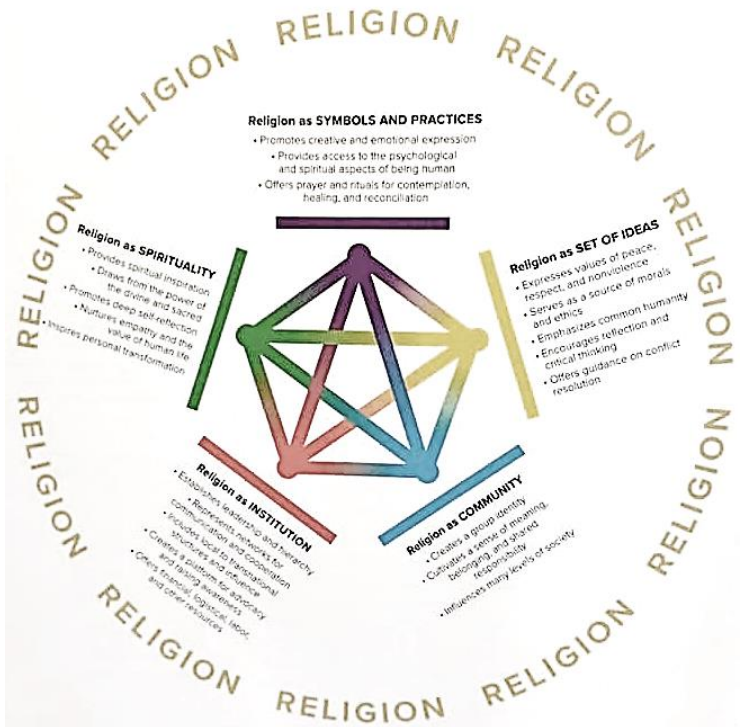

Figure: An overview of the dimension and application of religious peacebuilding

Source: Frazer & Owen. (2019). Religion in Conflict and Peacebuilding. Washington,DC: USIP

มีงานเขียนจำนวนมากที่กล่าวถึงเรื่องนี้ เช่น งานของ Dubios (2008) ในชื่อ *Religion and Peacebuilding* ที่ชี้ให้เห็น มิติของศาสนาในฐานะที่เป็นชุดของวัฒนธรรมที่ครอบคลุมพื้นที่ทางจิตวิญญาณของมนุษย์ให้เชื่อการตีความทางศาสนาว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เฉพาะและมีส่วนให้การตีความบางอย่างไปสร้างเงื่อนไขให้เกิดความขัดแย้ง แต่หากตีความศาสนาบนฐานฆราวาสธรรม (secular) ซึ่งหมายความว่าลดความศักดิ์สิทธิ์ (sacred) ลงจะช่วยให้เห็นพลังอีกด้านของศาสนาในการสร้างสันติภาพให้กับมวลมนุษยชาติได้อย่างน่าชื่นชม ขณะทำงานเขียนของสถาบัน British Academy (2015) เรื่อง *The Role of Religion in Conflict and Peacebuilding* เผยแสดงให้เห็นบทบาทของศาสนาทั้งในโฉมหน้าของการสร้างความขัดแย้งและในโฉมหน้าของการสร้างสันติภาพ ขณะทำงานของ Mohammed Abu-Nimer (2017) ให้ภาพของตัวแสดงทางศาสนาโดยเฉพาะที่รวมตัวกันในรูปของศาสนสัมพันธ์เป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพ ซึ่งงานเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นบทบาทความสำคัญของศาสนาในการเข้าไปมีส่วนสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรงในหลายพื้นที่ทั่วโลก

ศาสนา สุขภาพ และสันติภาพสำหรับชายแดนใต้

ความท้าทายของสังคมโลกก่อนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ประการสำคัญที่ทำให้สหประชาชาติหยิบยกมาเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อเอาชนะความท้าทายเหล่านั้นไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

(Sustainable Development Goals- SDGs) ประเด็นสุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดี (Good health and well-being) (เป้าหมายที่ 3) และ เป้าหมายที่ 16 สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก (Peace and Justice Strong Institutions) (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, 2015) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ สังคมที่มีสันติภาพและความเป็นธรรมซึ่งเป็นความหมายของการสร้างสันติภาพเชิงบวก (positive peace) ทั้งสองเป้าหมายเป็นสิ่งที่สหประชาชาติต้องการจะรณรงค์ให้เกิดขึ้นจริง ในขณะที่ ยุทธศาสตร์ชาติ ปี 2561-2580 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ ก็ให้ความสำคัญกับการใช้ชุมชนเป็นฐานในการสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพ เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะคุกคามสุขภาวะของประชาชน มุ่งการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม และการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมซึ่งสอดคล้องกับทั้งเป้าหมายที่ 3 และ 16 ของสหประชาชาติ ขณะเดียวกันตามหลักการระบบสุขภาพ โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้เสนอว่า ปัจจัยกำหนดระบบสุขภาพมี 3 ปัจจัยหลักด้วยกัน กล่าวคือ คน สภาพแวดล้อมและกลไก ซึ่งทั้งสามอย่างเป็นตัวควบคุมสภาวะทางกาย สภาวะทางจิต สภาวะทางสังคม สภาวะทางปัญญาและจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อการมีสุขภาวะที่ (รายงานการประชุมการจัดบริการสุขภาพในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2560) ทว่าเมื่อพิจารณาพื้นที่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยซึ่งยังคงมีปัญหาสภาพแวดล้อมที่มีสถานการณ์ความไม่สงบ การใช้ความรุนแรง มีร่องรอยความแตกแยกไม่สัมพันธ์กันด้วยดีระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ล้วนบั่นทอนสุขภาวะที่ดีทั้งระดับปัจเจก ชุมชน และสุขภาวะสันติภาพในสังคมชายแดนใต้ รูปธรรมที่เห็นได้ คือ เหยื่อความรุนแรงถึงตาย บาดเจ็บ พิการจำนวนมาก และยังมีอีกนับไม่ถ้วนที่ตกอยู่ในความหวาดระแวงวิตกกังวลจนมีผลต่อสภาพจิตใจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความท้าทายต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับยุทธศาสตร์ชาติ และในระดับเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติทั้งสิ้น

หากการเช่นฆ่าทำร้ายใช้กำลังความรุนแรงต่อผู้อื่นเป็นอาการของความเจ็บป่วยทางศีลธรรมที่ทุกศาสนาล้วนถือว่าเป็นสิ่งต้องห้าม ความรุนแรง (violence) เป็นอาการของโรคขาดสันติภาพ ขณะที่ความเจ็บไข้ได้ป่วย (decease) เป็นอาการของการขาดสุขภาพดี ซึ่งทั้งความรุนแรงและโรคภัยไข้เจ็บต่างก็ส่งผลกระทบไม่เพียงต่อสุขภาวะสันติภาพระดับปัจเจกเท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อสุขภาวะสันติภาพระดับชุมชนและสังคมโดยรวมด้วย (Medical Peace Work, n.d.) ยิ่งอาการมีความยืดเยื้อเรื้อรังมากเท่าใด ระดับความรุนแรง ความเสียหาย และจำนวนผู้ได้รับผลกระทบก็ขยายเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น กล่าวอย่างกระชับ ศาสนา สุขภาพ และสันติภาพมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกดังที่ Levy (2002) ได้

กล่าวไว้ว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้หากสุขภาพโดยองค์รวมในระดับปัจเจกและส่วนรวมของคนทั้งสังคมไม่อยู่ในสภาพดี ในทางกลับกันสุขภาพจะดีไม่ได้หากในสังคมเต็มไปด้วยความรุนแรง ดังนั้น ทั้งความรุนแรงและโรคภัยไข้เจ็บเป็นความท้าทายสำคัญต่อสุขภาพขององค์รวมของสังคมและกร่อนเซาะสุขภาพะสันติภาพของสังคม ยิ่งกว่านั้นยังบดบังจินตนาการ ความร่วมมือ ในการใช้องค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาคความท้าทายต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติสุขภาวะแบบองค์รวมที่ยั่งยืนอีกด้วย ซึ่งจอห์น พอล เลเดอร์ช (John Paul Lederach) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือเรื่อง *The Moral Imagination: The art and soul of building peace* (2005)

ขณะที่กระบวนการสันติภาพ (Peace process) ซึ่งเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2556 หลังการลงนามในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556 ยังคงเป็นคำถามในสังคมชายแดนใต้ว่ากระบวนการดังกล่าวคืออะไร และบทบาทของตัวแสดงใน Track II คือผู้นำทางศาสนา ภาคประชาสังคม และ Track III คือภาคประชาชนทั่วไปจะมีส่วนร่วมได้อย่างไร และที่สำคัญคือกระบวนการสันติภาพที่เป็นกระทำโดย Track I นั้นยังไม่อาจสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้คนในสังคมชายแดนใต้โดยเฉพาะเมื่อมีเหตุการณ์ความรุนแรงล่อล้าเข้าไปในพื้นที่ศาสนา โรงพยาบาล และโรงเรียนซึ่งพื้นที่เหล่านี้ล้วนได้รับการยกเว้นมิให้ก้าวล่วงแม้ในภาวะสงคราม ทว่าข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นใน

ชายแดนใต้คือ มีการล่องละเมิดทั้งศาสนสถาน โรงพยาบาล และโรงเรียนอยู่เนือง ๆ จนเป็นคำกล่าวกันติดปากในหลายชุมชนว่า “ข้างบน (Track I) คุยกันที่ไรพวกเราเป็นมีอันเจ็บและตายกันทุกที” และผลพวงจากการล่องละเมิดนั้นฝังอยู่ในความทรงจำและมีผลต่อจิตใจของผู้คนในพื้นที่ เป็นอีกหนึ่งความท้าทายทั้งต่อสันติภาพและสุขภาพกายใจ และจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมดังกล่าว ยิ่งสังคมเผชิญปัญหาความรุนแรงถึงตายยึดเยื้อเรื้อรังยาวนานเท่าไร ผลกระทบยิ่งมากขึ้นและกว้างขึ้นเท่านั้น และไม่อาจปฏิเสธได้ว่าบทบาทของ “ศาสนากับการสร้างสันติ” ถูกทำลายเป็นอย่างยิ่งด้วยเพราะ “ศาสนา” มักถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้ออ้างในการใช้ความรุนแรง และสร้างการแบ่งแยก และกระทบต่อสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างกลุ่มศาสนาและชาติพันธุ์ในชายแดนใต้ไปด้วย

นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่อง *ใต้เงาอิญาบ* ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาการติดเชื่อเอชไอวีของผู้คนในพื้นที่ชายแดนใต้ อันเนื่องมาจากการไม่ให้ความสำคัญกับการตรวจสุขภาพ ทัศนคติเชิงลบ ตลอดจนความไม่รู้ซึ่งท้ายที่สุดส่งผลให้มีจำนวนผู้ติดเชื่อเอชไอวีจำนวนมาก รวมทั้งทัศนคติและความรู้เรื่องการให้วัคซีนเพื่อการป้องกันโรคสำหรับเด็ก ยังไม่นับรวมเรื่องปัญหาการดูแลสุขอนามัยทางเพศของสตรีในพื้นที่ซึ่งยังเป็นปัญหาที่สาธารณสุขไทยต้องเร่งรัดทำงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งหมดนี้ล้วนสำคัญต่อการสร้างสุขภาวะสันติภาพแบบองค์รวม (holistic)

บทที่ 4

พระสงฆ์กับอิหม่ามและสุภาพะสันติภาพ

สันติภาพของสังคมชุมชนจะยั่งยืนได้ย่อมต้องมาจากการที่ปัจเจกบุคคลมีสุขภาพดีในทุกมิติ และมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านดีด้วย เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีจะเป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยที่จะเกิดต่อสุขภาพส่วนบุคคลและสุขภาพของสังคมได้ด้วย (รายงานสรุปงานเสวนา, 2561) บทนี้นำเสนอบทบาทและความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนาพุทธ-มุสลิมกับการบูรณาการความร่วมมือกับบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเพื่อการทำงานสร้างสันติภาพโดยใช้งานด้านสุขภาพเป็นยุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูความสัมพันธ์

ยุทธศาสตร์ของผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในสถานการณ์ยังไม่ปลอดภัย

จากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนาทั้งหมด 30 คนเห็นด้วยว่าผู้นำศาสนาควรมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพเพราะเป็นหน้าที่อยู่แล้วและเป็นผู้ที่สังคมให้การยอมรับ แต่เมื่อถามว่าหากจะทำงานสร้างสันติภาพร่วมกันอะไรที่น่าจะทำ และมีข้อจำกัดเรื่องใดบ้าง ผู้นำศาสนาพุทธบอกว่า

“การจะมาจับมือกันแบบตรงไปตรงมา ถ่ายรูปสร้างภาพว่าเราดีต่อกันใคร ๆ ก็ทำได้แต่ว่ามันใช่ของจริงหรือเปล่า และเอาเข้าจริง เวลาทำแบบนี้ อาจจะต้องระวังด้วยว่าในพื้นที่ยังมีผู้ไม่หวังดี และหากเราดูฝ่ายมุสลิม ผู้นำคนที่ก้าวออกมามีบทบาทเด่นมาก ๆ ก็อาจจะเป็นภัยได้ ต้องระวัง และอาจจะต้องหาวิธีใหม่ที่ไม่เสี่ยงเกินไปนัก” (สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาพุทธ ก., 11 พฤศจิกายน 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า

“เราในฐานะผู้นำศาสนาก็ต้องทำหน้าที่ชี้แจงให้เกิดความเข้าใจ เพื่อที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและรักษาความเป็นพหุวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปในพื้นที่” (สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาอิสลาม ย., 17 พฤศจิกายน 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามให้ความเห็นว่า

“จริง ๆ เราไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน เพียงแต่ว่าในสถานการณ์แบบนี้ เราผู้นำศาสนาอิสลามอย่าทำอะไรให้เป็นที่สะดุดก็จะเป็นดี สำหรับมุสลิมเรามีหลายอย่างที่เราร่วมกันได้ แต่ต้องไม่ขัดกับหลักการ และไม่เป็นที่สะดุด” (สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาอิสลาม ก., 14 พฤศจิกายน 2561)

ผู้นำศาสนาพุทธย้ำว่า

“ต้องแยกให้ออกว่าสถานการณ์ชายแดนใต้ไม่ใช่เพราะเราพุทธ-มุสลิมขัดแย้งกัน แต่ที่มันเป็นปัญหา ต้องยอมรับ

ว่ามีเหมือนกันที่มุสลิมหัวรุนแรง แต่ก็ต้องดูความจริงด้วยนะว่าคนพุทธเราร้าย ๆ ก็มี ไม่ใช่ว่ามีแต่มุสลิม แต่ที่เป็นปัญหามากกว่าคือ พอมันเกิดเหตุกับพระ กับผู้นำศาสนาของเขาแล้วไม่มีใครบอกได้ว่าใครเป็นคนทำ มันก็เลยยุ่งหวาดระแวงกันไปหมด ที่จริงไม่ใช่ พระก็มีเพื่อนเป็นมุสลิม เรียนมาด้วยกัน โตมาด้วยกัน คุยภาษาเดียวกัน รู้เรื่อง แกแจะน่ายกกัน (พูดภาษามลายู) แต่ตอนนี้ก็มีบ้างที่ไม่กล้าไปมาหาสู่กันเหมือนกัน ถ้าจะทำ ก็ทำให้เรากล้าที่จะกลับมาคุยกันก่อนก็ได้ คุยกันแบบไม่เป็นทางการนี้แหละดี ถ้าเป็นทางการนั้นก็ไม่ได้ความ” (สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาพุทธ ส. , 10 พฤศจิกายน 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามอีกคนหนึ่งชี้ให้เห็นยุทธศาสตร์ในการ

“สำหรับบอเห็นด้วยที่จะให้มีการจัดวงสานเสวนาพูดคุยกันบ่อย ๆ ไม่ต้องไปทำในวัดหรือในมัสยิดก็ได้จะได้ไม่เป็นที่สะดุด จัดที่อื่นก็ได้ แบบที่ซีเอส หรือที่ไหนก็ได้ เพียงแต่ต้องต่อเนื่องและให้ผู้นำทั้งสองฝ่ายได้มาคุยกันบ่อย ๆ พอชาวบ้านเห็นผู้นำดีกัน เข้าใจกันเขาก็จะได้เอาตามเรา” (สัมภาษณ์ผู้นำศาสนาอิสลาม ข., 14 พฤศจิกายน 2561)

ความเห็นที่ยกมาเป็นตัวอย่างเป็นแนวคิดและท่าทีที่ไม่ต่างกันของผู้นำศาสนาทั้งหมดที่ให้สัมภาษณ์ ซึ่งส่วนใหญ่ให้

ความเห็นที่ว่า “ควรจะมาคุยกันบ่อยๆ อย่างต่อเนื่องแต่มีข้อควรระวังที่สำคัญคือ การไม่เป็นที่สะดุด และการเคารพหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างมีแนวปฏิบัติเป็นของตนเอง คำกล่าวที่แทบจะเหมือนกันทั้งสองฝ่ายคือ “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” และ “ศาสนาของเราคือศาสนาของเรา ศาสนาของท่านก็คือศาสนาของท่าน” ซึ่งเป็นคำกล่าวที่ทั้งเปิดพื้นที่ให้กับการสร้างปฏิสัมพันธ์และเป็นเส้นกรอบที่บอกขีดถึงการไม่ควรก้าวเกินจากเส้นที่กำหนด ข้อเสนอที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นพ้องต้องกันการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นทางการ โดยไม่ขัดกับหลักการของแต่ละศาสนาและควรจะเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

เพื่อค้นหาว่ากิจกรรมใดที่ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายน่าจะกระทำร่วมกันได้เพื่อเป็นการตั้งต้นการทำงานสร้างสันติภาพอย่างเป็นทางการ วิธีกรร่วมคิดร่วมออกแบบผ่านกระบวนการเสวนาผู้นำศาสนาจึงได้ถูกกำหนดขึ้นโดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างเห็นชอบที่จะใช้การเสวนาเป็นพื้นที่สำหรับการสร้างมิตรภาพระหว่างกัน

จากการเสวนาสู่การออกแบบในทางปฏิบัติ

เดือนพฤศจิกายน 2561 มีการนัดหมายเสวนาระหว่างผู้นำศาสนาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ยกก่อนหน้านั้นการพบปะพูดคุยในวงเสวนาพระสังฆาธิการ-ผู้นำศาสนาอิสลามได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและมีที่ท่าว่าจะก้าวหน้า โดยเฉพาะพระครูประโชติรัตนานุรักษ์ พระสังฆาธิการเจ้าคณะอำเภอสุโขทัย จ.นราธิวาส และเป็น

พระที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำศาสนาอิสลาม ด้วยท่านพระครูฯ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารภาษามลายูถิ่น ทำให้ช่องว่างทางความสัมพันธ์ได้รับการกระชับใกล้ชิดขึ้นผ่านการพูดภาษาเดียวกัน ดังนั้น การนัดหมายสานเสวนาในเดือนพฤศจิกายน จึงกำหนดให้ใช้พื้นที่ อ.สุโขทัย ซึ่งท่านรับผิดชอบอยู่เป็นสถานที่จัดพบปะ เบื้องต้นท่านพระครูฯ แนะนำให้ใช้ห้องประชุมที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลสุโขทัย เพราะเป็นพื้นที่กลางที่มุสลิมมีความสะดวกใจในการเข้าร่วมวงด้วย ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะมุสลิมมีข้อจำกัดในเรื่องรูปเคารพ และข้อจำกัดเรื่องการเข้าไปในศาสนสถานของศาสนาอื่น ประกอบกับเพิ่งผ่านเหตุการณ์ความขัดแย้งในโรงเรียนอนุบาลปัตตานี และผลจากกรณีดังกล่าวสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่มศาสนาและวัฒนธรรมไม่น้อย การเลือกพื้นที่จึงเป็นความใส่ใจแรก ๆ ที่ผู้นำศาสนาพุทธรูปนี้ให้ความสำคัญ

ในวงสานเสวนาดังกล่าวนอกจากผู้นำศาสนาแล้วยังมีผู้เข้าร่วมสานเสวนา ประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความสนใจเข้าร่วมงานสานเสวนาผู้นำศาสนามาตั้งแต่ต้น นายอำเภอสุโขทัย เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาสซึ่งเป็นผู้ที่กล่าวได้ว่ามีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับมุสลิมในพื้นที่ อย่างกว้างขวาง คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาสซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกับเจ้าคณะจังหวัด

นราธิวาส ประธานชมรมอิหม่ามสุเหร่าปาตี หัวหน้าสำนักงานสภา
 เกษตรกรยะลา นักวิชาการมุสลิมที่ทำงานร่วมกับชาวพุทธในพื้นที่เพื่อ
 รื้อฟื้นการทำงานเกษตร ผู้นำท้องถิ่นอำเภอเบตง วิชาการเจ้า
 คณะตำบลสุเหร่าปาตี เจ้าอาวาสวัดน้ำขาวซึ่งเป็นพระอีกรูปหนึ่งที่มี
 ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับชุมชนมุสลิม อำเภอสุโหงโกลก เจ้า
 อาวาสวัดพรหมนิवास จังหวัดนราธิวาส เจ้าอาวาสวัดบูรพาราม เจ้า
 อาวาสวัดบ้านดี เจ้าอาวาสวัดนิคมควนเปล จังหวัดปัตตานี อาจารย์
 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ รองนายกองค์การบริหารส่วน
 ตำบลสุเหร่าปาตี ปลัดอำเภอสุเหร่าปาตี เครือข่ายชาวพุทธเพื่อ
 สันติภาพ ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พระภิกษุสงฆ์จากส่วนกลาง พระสงฆ์จากเชียงใหม่
 ผู้เชี่ยวชาญเรื่องสุขภาวะ นักวิชาการอิสระ นักวิจัยชุมชน โดยใน
 กระบวนการสานเสวนาได้กล่าวถึงกติกาสู่ให้พยายามนี้ถึงใจเขาใจ
 เราและการแสวงหาความร่วมมือที่ผูกพันความสัมพันธ์ผ่าน
 กิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้โดยมีข้อจำกัดน้อยที่สุดและมุ่งลด
 ความหวาดระแวงต่อกัน

ข้อเสนอจากวงสานเสวนาดังกล่าวได้ข้อสรุปการออกแบบ
 กิจกรรมที่จะทำร่วมกันในอนาคต 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมการดูแล
 สุขภาพ และ กิจกรรมการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชุมชนโดยมีผู้นำ
 ศาสนาเป็นแกนนำในการพัฒนาที่สำคัญ

ต่อข้อเสนอเรื่องการดูแลสุขภาพ ผู้นำศาสนาเห็นพ้องกันว่า เป็นประเด็นที่ไม่มีความเสี่ยงหรือมีความเสี่ยงน้อยที่สุด เพราะไม่ว่าใครก็สามารถเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้ พระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่งซึ่งทำงานด้านการส่งเสริมสุขภาพในภาคเหนือได้แบ่งปันประสบการณ์การทำงานของตนสู่วงสานเสวนาและชี้ให้สมาชิกที่เข้าร่วมวงสานเสวนาได้ตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของการแพทย์และสุขภาพว่าเป็นมิติที่เกี่ยวกับมนุษยธรรม ไม่มีการแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติไม่ว่าจะด้วยศาสนาหรือเหตุอื่นใด และยังสอดคล้องกับแนวทางของมหาเถรสมาคมเรื่องการดูแลสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ด้วย พร้อมทั้งเสนอให้นำแนวทางจากประสบการณ์ทางภาคเหนือมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ชายแดนใต้โดยการดูแลสุขภาพทั้งพระและอิหม่ามไปด้วยกัน จับมือทำงานเป็นเพื่อนกัน ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวได้รับการเห็นชอบจากวงสานเสวนา โดยมีการเสนอให้จัดกิจกรรมเป็นแบบโครงการย่อย เรียกว่า “โครงการศาสนสัจจรสู่สุขภาพะ” เพื่อชวนบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขไปให้บริการตรวจสุขภาพพระในวัด อิหม่ามในมัสยิด และควรจะไปเยี่ยมสมาชิกในชุมชนโดยพยายามให้มีการร่วมกันทั้งฝ่ายพุทธและมุสลิม ข้อเสนอจากวงสานเสวนาดังกล่าวไม่เพียงได้รับความเห็นชอบจากวงสานเสวนาแต่ยังมีการเสนอขยายประเด็นไปสู่ประเด็นร่วมสมัยเรื่องการฉีดวัคซีนป้องกันโรคซึ่งยังเป็นความเชื่อผิด ๆ ของมุสลิมบางกลุ่มในพื้นที่ และเป็นความเห็นพ้องของผู้นำศาสนาที่ว่าควรที่ผู้นำจะได้ทำการสื่อสารสร้างความเข้าใจที่

ถูกต้องในเรื่องดังกล่าวอย่างเร่งด่วนด้วย โดยอาศัยบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขที่จะเข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ ยังได้นำเสนอกิจกรรมเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียงร่วมกันระหว่างพระและอิหม่าม โดยเป็นการไปเยี่ยมพร้อมกันทั้งสองฝ่ายในรูปแบบเพื่อนสนิท “Buddy” ดังเช่นที่บรรดาผู้นำศาสนาได้เรียนรู้จากสื่อเรื่อง “อิหม่ามกับพาสเตอร์” (*The Imam and the Pastor*) ที่ผู้วิจัยใช้ประกอบในการจัดกระบวนการสานเสวนา แต่ในกรณีนี้เป็น “พระสงฆ์กับอิหม่าม”

สุขภาพและความสัมพันธ์แน่นแฟ้น

หลังจากที่มีข้อสรุปจากการสานเสวนาแล้วโครงการศาสนาสัญจรสู่สุขภาพะ จึงได้เริ่มต้นโดยมีพระสงฆ์และอิหม่ามพยายามที่จะจับมือทำงานร่วมกันและเริ่มไปเชิญชวนบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขในโรงพยาบาลใกล้เคียง รวมทั้ง อสม. เพื่อมาทำการตรวจคัดกรองประเมินความเสี่ยงโรคเบาหวาน ความดัน ไขมัน หัวใจให้กับพระภิกษุสงฆ์และผู้นำศาสนาอิสลาม รวมไปถึงสมาชิกในชุมชนต่าง ๆ ภายใต้การดูแลของผู้นำเหล่านั้น และมีการคิดที่จะขยายงานให้ครอบคลุมหลายพื้นที่มากขึ้น พระสงฆ์และอิหม่ามบางคน รวมทั้งผู้นำศาสนาอิสลามที่เป็นสตรีและพระภิกษุณีจึงได้ร่วมกัน

1. พัฒนาข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานหลักประกันสุขภาพ โดยได้เสนอไปยังสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เขต 12

2. จัดสถานเสวนาผู้นำศาสนาและเครือข่ายคนทำงานหนุนเสริมผู้นำศาสนาเพื่อการวางแผนงานและระดมความร่วมมือขับเคลื่อนงาน ซึ่งได้แก่ บุคลากรทางด้านการบริการสุขภาพ และเรียนเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาให้เกียรติเข้าร่วมสถานเสวนาเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับผู้นำและคณะทำงาน

3. จัดกิจกรรมตรวจประเมินสุขภาพ จำนวน 5 ครั้งใน 3 จังหวัด โดยใช้ศาสนสถานของทั้งสองฝ่ายเป็นสถานที่จัดกิจกรรม

โดยกิจกรรมการตรวจสุขภาพแบ่งเป็น 2 ส่วนสำคัญคือการตรวจสุขภาพกาย และการรักษาเยียวยาสุขภาพใจ โดยในส่วนของสุขภาพกายนอกจากการตรวจวัดด้วยเครื่องมือแล้วยังมีกิจกรรมให้ความรู้เพื่อการป้องกันโรค โดยเฉพาะในเรื่องอาหารการกินที่เป็นสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกิดโรคที่ไม่ติดต่อข้างต้น ด้วยวัฒนธรรมอาหารการกินในชายแดนใต้นิยมใส่กะทิหรือน้ำมัน มีรสชาติหวานมันและมีการใช้เครื่องเทศหลากชนิดในการปรุงอาหาร ยิ่งกว่านั้น ชาวมลายูมุสลิมยังนิยมดื่มน้ำชาที่มีรสชาติหวานจัด ขณะที่พฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการออกกำลังกาย ขณะที่พระภิกษุสงฆ์เองก็ได้รับการถวายภัตตาหารจากชาวบ้านในพื้นที่ที่นิยมรับประทานอาหารที่มีรสชาติหวานมันเช่นกัน

“ส่วนมากชาวบ้านที่นี่กินอาหารหวานมาก ๆ มันกะทิด้วย แทบทุกอย่างหวานหมด จนแยกไม่ออกว่าของหวาน

หรือของควา ที่นี้ก็จะมปัญหาากคือ เบาหวาน กับ ความดัน พอสองอย่างนี้เดี่ยวไขมันและหัวใจจะตามมา ยิ่งผู้ชายยิ่งไม่ชอบตรวจสุขภาพด้วยก็ยิ่งมีความเสี่ยง มาก” (เจ้าหน้าที่ รพสต., 14 กรกฎาคม 2562)

อย่างไรก็ดี พระภิกษุสงฆ์เห็นว่านอกจากตรวจสุขภาพ อาจ ต้องให้ความรู้แก่ญาติโยมด้วยเรื่องการถวายภัตตาหารแก่พระ เนื่องจากพระไม่สามารถเลือกฉันอาหารได้ และเป็นความจริงที่ว่า

“พระภิกษุสงฆ์เป็นโรคความดัน ไขมัน หัวใจหลายรูป นอกจากนี้ ญาติโยมยังมีความเชื่อว่า การถวายอาหารให้ พระเท่ากับเป็นการทำบุญให้คนตาย อาหารที่มักจะเป็น อาหารที่คนตายชอบ เช่น แกงกะทิมัน ๆ ขาหมู หมูสาม ชั้นมัน ๆ ที่นี้พระจะไม่ฉันได้อย่างไร เลือกไม่ได้ อย่างบา บอเขายังเลือกได้ บอกได้ แต่พระบอกไปก็ลำบาก เดี่ยว โยมก็จะไม่ถวายเสียหрок (หัวเราะ) โยมบางคนถวาย แล้วก็นั่งจ้องด้วยว่าพระจะฉันอาหารที่ทำมาถวายไหม พระจะไม่ตักก็กระไร มันก็เลี้ยงยาก แต่ถ้าให้โยมรู้ด้วยว่า น่าจะทำอาหารอะไรถวายพระ เช่น ผักน้ำพริก ปลาหรือ อะไรที่ไม่เป็นภัยต่อสุขภาพพระมากนัก เป็นต้น ดูอย่าง หลวงพ่อเจ้าอาวาสวัดที่อายุมาก ๆ ก็น่าจะเป็นอาหารจีต ฟันทานไม่ค่อยดีแล้วก็น่าจะเป็นอาหารที่เหมาะสมกับท่าน

หน่อย ถ้าให้ความรู้โยมด้วยก็จะดี” (พระ ก., 14 กรกฎาคม 2562)

“บางคนไม่เคยตรวจสุขภาพเลย บางคนก็ว่าการตรวจสุขภาพเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะว่าอัลลอฮ์รักษาเราอยู่แล้ว แต่บอบอวามันดีมากที่โครงการของเราจะไปตรวจจะได้รู้ ที่ไม่ตรวจกันก็มีเหตุผลหลายอย่างนะ บอบส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย หากให้หมอที่เป็นผู้หญิงไปตรวจ อาจจะไม่อยากตรวจ ไม่สบายใจ นอกจากว่าเป็นกรณีที่เจ็บป่วยหนัก ๆ นั้นแหละถึงจะยอมไป...ยิ่งเป็นบอบใหญ่ ๆ (มีตำแหน่งและเป็นทีนับถือมาก) ก็ยิ่งลำบาก” (ผู้นำศาสนา อิสลาม ก., 14 กรกฎาคม 2562)

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้เห็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดของการทำงานระหว่างผู้นำศาสนา ใดๆ ก็ดี การจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพที่พระและอิหม่ามพยายามที่จะขับเคลื่อนร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมก็ปรากฏออกมาในรูปของการตรวจสุขภาพกายหลายครั้งโดยที่มีการประยุกต์ใช้หลักการทางศาสนาเข้ามาอธิบาย ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจระหว่างผู้นำศาสนาด้วยกันเอง และยังทำให้บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขได้รับรู้ข้อจำกัดและวิธีทำงานหนุนเสริมบทบาทของผู้นำศาสนาในการสร้างสันติภาพผ่านงานด้านสุขภาพ นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับการดูแลรักษาผู้นำที่ทำหน้าที่สืบทอดศาสนาไปด้วย ดังภาพที่ 4.1

ตักบาตรขอให้ถามพระ...

เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไชมัน
ลดหวาน ลดเค็ม ลดมัน ลดรสจัดจ้าน
เพิ่มผักผลไม้สดสะอาดปลอดภัย

สิบยอดศาสนาอย่างสร้างสรรค์
ดูแลรักษาสุขภาพของพระและศาสนิก
ศรัทธาและดูแลสุขภาพ
โดย

คำสอนอิสลามว่าด้วยการรักษาสุขภาพ
بِإِذْنِ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالْحَقُّ لِلَّهِ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ مِنَ الْأُولَى وَمَنْ يُؤْتِكُمْ إِطْرَاقًا فَاغْنِ عَنْهُمْ وَاصْرَفْ إِلَيْكَ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
...
นี่คือเรื่องราวของชีวิตที่เคารพศรัทธา
เราว่าร่วมกันศึกษาต่อสิ่งดีตลอดด้วยการศึกษาแก่พระองค์
พระองค์ ซึ่งพระองค์มีอยู่รอบๆตัวเราตลอดและพระองค์อยู่ได้
สิบพร้อมกันศึกษาจากพระศาสดาแห่งยุคสุดท้าย และเป็นเรา
เขาได้โดยตลอดและมีสิ่งดีของพระองค์อยู่ตลอดเวลา เพราะงาน
ชีวิตพระองค์ของศาสนิกชนมีความว่า เขาได้สิ่งดีของพระองค์
เสียขายและทางอื่นๆ และที่จำเป็นของคนที่รักสิ่งดีคือคือ
ศรัทธาธรรมะ ซึ่งเต็มไปด้วยความสุขสบาย ส่วนที่อยู่ออกคนที่
พระศาสดาดีตลอดนั้นคือ นรก ซึ่งเต็มไปด้วยการลงโทษและ
ความลำบาก
นี่คือเรื่องราวของชีวิตที่เคารพศรัทธาท่าน
รวมคุณศัพท์สุขภาพ เล่ม ๒

ภาพที่ 4.1 การตรวจสุขภาพผู้นำศาสนาพุทธยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

นอกจากการดูแลสุขภาพสุขภาพกายแล้ว ยังมี การจั
กระบวนการดูแลสุขภาพสุขภาพใจและสุขภาพความสัมพันธ์ตลอดจน
สุขภาพทางสติปัญญาความคิดความอ่านเพื่อให้เกิดสุขภาวะองค์กรรวม
ที่ตีครบทั้ง 5 มิติ โดยในกิจกรรมการสานเสวนาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะ
5 มิติในเดือนสิงหาคม 2562 ได้มีการเชิญวิทยากรที่เป็นจิตแพทย์
และกระบวนการด้านสุขภาวะมาให้ความรู้และจัดกระบวนการสาน
เสวนาเชิงปฏิบัติการ ซึ่งในการสานเสวนาครั้งนี้มีการจัดกิจกรรมให้
ผู้นำศาสนาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานร่วมกัน
ระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับผู้นำศาสนาอิสลามด้วยว่ามีปัจจัย
ความสำเร็จและมีข้อท้าทายใดบ้างที่ส่งผลต่อการฟื้นฟูความสัมพันธ์
สร้างความไว้วางใจเชื่อใจเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นมิตรเหมือนใน
อดีตก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง

ในกระบวนการนี้เองที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และผู้นำศาสนา
อิสลามหลายคนถึงกับสะท้อนความในใจออกมาว่า

“อันที่จริงตามเวลาผมต้องสอนด้วย แต่ก็สละเวลามา
เพราะดีใจได้มาพบปะพวกเรา กับเพื่อนต่างศาสนิก แต่
ขออีกอย่างอย่าให้เหมือนกับโครงการที่ผ่าน ๆ มา
เพราะมัวแต่คำนึงถึงงบประมาณ เราจะทำอย่างไรให้
สมาชิกที่มาทำในวันนี้จะมีความเสียสละจะเหลืออีกสัก
กี่คนที่ไม่ได้มีผลตอบแทน สองวันที่เราอยู่ที่นี่ ผมได้
ความรู้เยอะ ได้รู้จักศาสนสัมพันธ์ มีความรู้สึกต้องการที่
ยิ่งใหญ่ ผมบอกแล้วว่าอยากให้มีอย่างต่อเนื่องและมี
ความสำเร็จ ผมรู้สึกดีมาก ๆ เลย” (อิหม่าม อ.ยิ่งอ, 25
สิงหาคม 2562)

“การมีสุขภาวะ นอกจากเรื่องทางกายแล้ว ยังลึกลงไป
ถึงจิตใจ จิตวิญญาณ หลายอย่างก็เป็นหลักให้เรา
เข้มแข็ง เชื่อมั่น ศรัทธา ต่อสู้กับภาวะกดดันอื่น ๆ ได้
กระทั่งเรื่องความสัมพันธ์ ถ้าข้างในเราอ่อนแอ ก็อาจจะ
ส่งผลต่อความสัมพันธ์ภายนอกได้ ถ้าเราเกิดความ
เปราะบางภายใน ก็จะส่งผลกระทบต่อสุขภาวะได้ ของ
อาตมา เวลาเหนื่อยหรือท้อ เราก็นึกถึงพระพุทธรูปเจ้า
เราพึ่งบวชอายุยังน้อยเท่านั้นเอง แต่พุทธองค์ทำงานมา

45 พรรษาถูกฆาตกรรม เมื่อนี้มาถึงแล้วก็หายไป อีกเรื่องหนึ่งก็คือการนี้ถึงในหลวงรัชกาลที่ 9 ก็หายไป เรื่องเหล่านี้ไม่ได้เป็นเรื่องอุดมคติ แต่เราทำจริง ๆ หรือ บางครั้งเราก็คิดถึงพระอาจารย์ขาว เราก็เบิกบานใจ เวลาเราได้ฟังจากبابอ” (พระภิกษุ ว., 25 สิงหาคม 2562)

กล่าวโดยสรุป “กาย ใจ จิตวิญญาน ความสัมพันธ์ ความคิด” ซึ่งเป็น 5 มิติของการมีสุขภาวะที่ดี การทำความเข้าใจสุขภาวะ 5 มิติ ไม่ใช่แค่เรื่องทำความเข้าใจที่ตัวปัจเจกที่มีความเชื่อมโยงภายในตัวเอง แต่ยังหมายถึงการทำความเข้าใจในเรื่องของปัจเจก ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบต่าง ๆ ในสังคม ตั้งแต่ระบบครอบครัว การทำงาน ชุมชน เครือข่าย และระบบของสังคมที่กดขี่ (อวยพร เชื้อนแก้ว, 2562) ซึ่งสุขภาวะทางกายใจจิตวิญญานดังกล่าวส่งผลให้ ความคิด และความสัมพันธ์กับคนรอบข้างดีไปด้วย ดังเช่นคำกล่าวของพระภิกษุสงฆ์ผู้มีเพื่อนรักที่คบหากันมาตั้งแต่เป็นเด็กและยังคงร่วมทำงานด้วยกันเป็นผู้นำศาสนาอิสลามที่ว่า

“การทำงานร่วมกับอิหม่ามนั้น เริ่มมาจากการเกิดสถานการณ์ต่าง ๆ ในภาคใต้ เราารู้สึกว่าพี่น้องมุสลิมที่เคยสนิทสนมกันมา จากที่เคยพูดคุยกันดี พอเกิดเหตุการณ์ก็แทบจะไม่ค่อยพูด เขาคงไม่ได้ยิน เราคิดใน

ใจ เมื่อก่อนซักรถยืมให้กันมาตอนหลังก็ไม่ยืม เรากลับไป
 นึกที่วัดว่าทำไมถึงเกิดอย่างนี้ เราเลยไปหาผู้นำ โขคดี
 ว่าเรารู้จักหลายคน ที่ปิยะมุง รัตนาปิ่นยัง ไปที่บ้าน
 เลย เราไปเยี่ยมเยียน ถามปัญหากัน เขาก็ว่ารู้สึกกลัว
 ทำไมไม่ไปเหมือนเมื่อก่อน เขาว่าไม่กล้าไป เพราะกลัว
 ผลกระทบทั้งท่านและผม งั้นเราไปด้วย มันเป็นความ
 ยากลำบากของทั้งไทยพุทธและมุสลิม พอไปพูดคุยกับ
 อิหม่าม เจ้าของบ่อเนาะก็ไปเยี่ยม นายกอบต.เราก็ไป
 คุยกับเขา ว่าจะทำโครงการอะไรสักอย่าง จึงทำ
 โครงการฟาร์มตัวอย่างเอาที่หลวงมาทำฟาร์มตัวอย่าง
 เมื่อมาถึงก็ให้อิหม่ามเซ็น ให้นายกอบต.เซ็น ให้
 ปลัดอำเภอดำเนินการให้ ก็เลยได้ที่มาทำงานร่วมกัน
 จาก 1 ตำบล ก็กลายเป็น 2 ตำบล จึงเกิดเป็นฟาร์ม
 ตัวอย่างให้พี่น้องพุทธกับมุสลิมมาทำงานร่วมกัน เรา
 เลือกคนที่ลำบากและมีความรู้มาก ก็ดีที่เราได้หน่วย
 ทหารพัฒนามาช่วย เกิดความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย
 ทั้งชุมชน อบต. อำเภอ มันก็เกิดความไว้วางใจกันและ
 กัน” (พระภิกษุ ม., 25 สิงหาคม 2562)

ขณะที่ผู้นำศาสนาอิสลามที่เป็นเพื่อนรักทำงานกับพระภิกษุอีกรูป
 หนึ่งกล่าวว่า

“ทำไมเราถึงทำประเด็นสุขภาพ สุขภาวะ เราเห็นภาพแล้วก็เกิดการดำเนินงานโดยการร่วมมือ ประเด็นสุขภาวะเป็นประเด็นที่ปลอดภัย การดูแลใจกัน การเยี่ยมเยียน การได้รับผลกระทบ การดูแลผู้ได้รับผลกระทบทางกาย ทุกหน่วยงานพร้อมทำงานหมด เราจึงพยายามบอกทั้งวิธีการ แหล่งทุน และชุดความรู้ หลังจากนั้นการหาแนวร่วม (Buddy-บัดดี้) ก็ไม่ยาก ในพื้นที่เรามีตัวอย่างดี ๆ เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ แต่สิ่งที่ต้องระวังคือ การระวังการมีภาพเพราะเราไม่รู้ว่าใครกำลังจับจ้องเราอยู่ ให้ระมัดระวังเรื่องการจะมีรูปร่วมกับบัดดี้ของเรา” (ผู้นำศาสนาอิสลาม ช., 25 สิงหาคม 2562)

แม้ว่ามิติทางสุขภาพจะเป็นมิติที่เอื้อให้ผู้นำศาสนาสามารถใช้เป็นกลไกในการแสดงบทบาทนำในการสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ได้ ทว่าท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ความวิตกกังวลต่อการทำงานข้ามชุมชนทางศาสนาและความเชื่อก็ยังคงเป็นประเด็นที่อยู่ในสามัญสำนึกและยังคงต้องการให้มีคนกลางเพื่อช่วยเชื่อมประสาน และพื้นที่กลางที่จะสามารถทำงานร่วมกันต่อไปได้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้บังเกิดผลยิ่งกว่านั้น ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างงานด้านศาสนา สุขภาพกับสันติภาพที่จะใช้เป็นกลไกเกื้อหนุนให้ผู้นำศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือและกลไกในการทำงานเพื่อสร้างสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง *บทบาทผู้นำศาสนากับการสร้างสันติภาพในชายแดนใต้* ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า เหตุการณ์ความรุนแรงที่ตกกระทบถึงผู้นำศาสนาทั้งพุทธและมุสลิมทำให้เกิดความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจต่อกัน แม้จะมีความพยายามเชื่อมสัมพันธ์เพื่อก้าวข้ามเส้นความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจไปจนถึงเส้นการแบ่งแยกทางศาสนา ทว่าผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายต่างก็หวั่นเกรงว่าความพยายามดังกล่าวอาจจะไปขัดใจผู้ที่ไม่ประสงค์ดีและมีอาวุธที่สามารถทำร้ายพวกเขาได้ เพื่อก้าวพ้นอุปสรรคนี้ ผลการวิจัยพบว่า การมีพื้นที่กลางน่าจะช่วยหนุนเสริมบทบาทผู้นำศาสนาทั้งพุทธและมุสลิมสามารถทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดในการสร้างสันติภาพเฉกเช่นเดียวกับที่ “อิหม่ามและปาสเตอร์” ในประเทศไนจีเรียได้ทำให้ดูเป็นต้นแบบ นอกจากนี้ การเลือกประเด็นยุทธศาสตร์ในการทำงานร่วมกันบนหลักการว่าประเด็นดังกล่าวต้องเป็นประเด็นที่ไม่ขัดหลักศาสนา ทั้งเป็นประโยชน์แก่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติเกื้อกูลต่อกันด้วย กระทั่งได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ประเด็นทางสุขภาพเป็นประเด็นที่เป็นกลาง ไม่ขัดต่อหลักการศาสนา และยังเป็นประเด็นที่สามารถขยายความร่วมมือได้มาก และยังพบว่าการเสริมสร้างสุข

ภาวะ 5 มิติมีส่วนสำคัญที่จะส่งให้เกิดสุขภาวะสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคมร่วมกัน

ผลจากการวิจัยยังพบอีกว่าผู้นำศาสนามีบทบาทในการนำเสนอและร่วมลงมือขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้แนวคิดเรื่องการเป็น “เพื่อนรักข้ามศาสนา” และได้เสนอแนะให้ขยายผลการฟื้นฟูความสัมพันธ์เช่นนี้ให้กว้างขวางออกไปในชายแดนใต้ การที่ผู้นำศาสนามีสุขภาวะดีครบถ้วนทั้ง 5 มิติ ได้แก่มิติด้านสุขภาวะกาย สุขภาวะจิตใจ สุขภาวะจิตวิญญาณ สุขภาวะทางความคิด และสุขภาวะทางความสัมพันธ์ทางสังคม ย่อมสามารถปฏิบัติหน้าที่ในการนำพาศาสนิกของตนให้มีสุขภาวะทั้งระดับบุคคลและมองเห็นการเชื่อมสัมพันธ์เพื่อสร้างสุขภาวะทางสังคมที่ดีร่วมกันได้สอดคล้องกับการเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี การที่ศาสนิกได้ทราบว่าผู้นำศาสนาของตนมีสุขภาวะทุกด้านดีย่อมเป็นแรงจูงใจไปสู่การสร้างสุขภาวะองค์รวมของบรรดาศาสนิกอื่น ๆ ด้วย และการมีกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้อย่างต่อเนื่องระหว่างศาสนิกเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างสันติภาพระดับชุมชนให้เข้มแข็ง ช่วยผสมผสานรอยแยกทางความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรมในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผู้นำศาสนาในระดับสูงควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรม

ข้ามชุมชนวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดสันติภาพในเชิงบวก ระดับชุมชน ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนยิ่งขึ้นในพื้นที่ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ 1) หน่วยงานสังฆาธิการระดับจังหวัด และ 2) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามระดับจังหวัดควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างสุขภาวะ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน และ 3) หน่วยงานด้านสาธารณสุขควรให้การสนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้นำสองศาสนาในพื้นที่ให้มากขึ้น โดยอาจพิจารณาประเด็นด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพให้แก่ผู้นำศาสนาบนหลักการของศาสนา อาทิ การรับวัคซีน การบริจาคเลือด สุขอนามัย เจริญพันธุ์ การบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการสำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อรังต่าง ๆ เป็นต้น โดยหวังว่าผู้นำศาสนาจะสามารถนำความรู้ในเรื่องดังกล่าวไปเผยแพร่สู่บรรดาศาสนิกต่อไป

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า เพื่อลดทอนอุปสรรคและข้อท้าทายต่อการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา และการสร้าง “เพื่อนรักข้ามศาสนา” ให้เกิดขึ้นได้จริงตามโมเดลที่ ถอดมาจาก “The Imam and the Pastor” ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ 1) สำนักงานวัฒนธรรมระดับจังหวัดควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมร่วมระหว่างสองศาสนาอย่างต่อเนื่องเพื่อการแลกเปลี่ยนความ

เข้าใจทางศาสนาและวัฒนธรรม 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาความปลอดภัยควรใส่ใจอย่างจริงจังกับการปกป้องผู้นำศาสนาทุกฝ่ายในพื้นที่ให้มีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับผู้นำศาสนาอีกซึ่งจะเป็นการบั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาได้อีกในอนาคต

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ยังไม่แนวนโยบายที่ชัดเจนจากองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการหนุนเสริมการสร้างสันติภาพในชุมชนระหว่างศาสนา ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ โดยการกำหนดแนวนโยบายที่ส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและความปลอดภัยของผู้นำศาสนาโดยตรง ตลอดจนนโยบายที่หนุนเสริมให้ผู้นำศาสนามีบทบาทในการร่วมกันสร้างสันติภาพและความปรองดองในระดับชุมชน

นอกจากนี้ ยังไม่มีแนวนโยบายของการแพทย์และสาธารณสุขที่จะสนับสนุนให้มีการนำมิติทางด้านสุขภาพมาทำงานเพื่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งอย่างจริงจัง ทั้งยังมีช่องว่างทางวัฒนธรรมในระดับผู้ปฏิบัติการให้บริการสุขภาพ แม้ว่าโดยหลักทฤษฎีแล้ว บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขจะให้การบริการทางสุขภาพอย่างเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ แต่ด้วยความไม่คุ้นเคยและไม่มั่นใจในหลักปฏิบัติทางศาสนาต่อผู้นำต่างศาสนา

จึงทำให้ขาดความมั่นใจในการให้บริการต่อพระภิกษุสงฆ์และผู้นำศาสนาอิสลาม และในทางกลับกัน ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายก็ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่การตรวจคัดกรองสุขภาพ การเพิ่มพื้นที่และโอกาสเข้าถึง เช่น การมีบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขมาให้บริการในวัดและมัสยิดเพิ่มขึ้น จะช่วยทำให้เกิดความมั่นใจในการให้บริการมากขึ้น ทั้งยังจะช่วยลดความหวาดระแวงต่อผู้นำศาสนาลงได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ ซึ่งหากมีการกำหนดนโยบายทางสาธารณสุขให้ชัดเจนสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางขององค์รอนามัยโลก เรื่อง Health as a Bridge for Peace (1980) น่าจะมีส่วนช่วยให้ผู้นำศาสนาสามารถใช้กลไกทางด้านสุขภาพเป็นเครื่องหนุนเสริมบทบาทในการสร้างสันติภาพข้ามชุมชนทางศาสนา และวัฒนธรรมความเชื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมระหว่างศาสนาในมิติอื่น ๆ เช่น มิติการเรียนรู้เรื่องราวและเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ชุมชนพหุวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการถักทอความสัมพันธ์ให้กระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
2. การวิจัยเพื่อการส่งเสริมให้เกิดการทำความเข้าใจและการสร้าง “เพื่อนรักต่างศาสนา” ให้ครอบคลุมหลาย ๆ พื้นที่ ซึ่งจะ

เป็นฐานในการสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์ที่จะเป็นภูมิคุ้มกันต่อความเกลียดชังและแบ่งแยกระหว่างศาสนาและความเชื่อ

3. การวิจัยในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางนำองค์ความรู้เรื่อง สุขภาพในฐานะสะพานสู่สันติภาพ มาเผยแพร่ให้แก่บุคลากรทางสาธารณสุขและผู้เกี่ยวข้องเพื่อการขับเคลื่อนองค์ความรู้และปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรงต่อไป

บรรณานุกรม

- กীরติ บุญเจือ. (2556). ปรัชญาและศาสนาเพื่อสันติภาพ. ใน ศรีเพ็ญ ศุภวิทยากุล, บรรณาธิการ. *มนุษย์กับสันติภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรุงเทพธุรกิจ. (18 มีนาคม 2563). 'จุฬาราชมนตรี' ประกาศให้ชาวมุสลิมละหมาดที่บ้าน ป้องกันโควิด-19. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/871421>
- เขมชาติ เทพไชย, บรรณาธิการ.(2555). *มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาพอนาคต คืบสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- โคทม อารียา. (2558). *โคทม อารียา: บนเส้นทางการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง, รวมบทความเรื่องในวาระ 72 ปี รศ.ดร.โคทม อารียา*. ม.ป.ท.: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เบสท์ กราฟฟิค อินเตอร์ พรีนธ์.
- โครงการสุขภาพคนไทย. (2561). *พุทธศาสนากับการสร้างเสริมสุขภาวะ. สุขภาพคนไทย, (หน้า 92 -117)*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2545). *อุปถัมภ์สุขภาพ/สันติภาพเชิงวิพากษ์*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัดตานีในรอบกึ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2557). *ทำทลายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง*. ฉบับปรับปรุงใหม่ พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ของเรา

- ดอน ปาทาน เอกรินทร์ ต่วนศิริ และอันวาร์ กอมะ. (2561). *รายงาน
สัญญาความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย*. ปัตตานี: ปัตตานีฟอรั่ม.
- ปริญญา นวลเปียน, บรรณาธิการ. (2551). *นอกนียมความเป็นไทย ไทย-
ปัตตานี: เมื่อเราไม่อาจอยู่ร่วม และแบ่งแยกจากกันได้*. สงขลา: ศูนย์
ทะเลสาบศึกษา.
- พระครูพิพิธสุตาทธ (บุญช่วย สิริธโร) และคณะ. (2560). *ธรรมนุญสุภาพ
พระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๖๐*. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการ
สุภาพแห่งชาติ (สช.).
- พระนฤมตม์ชัย อภินนุโท พระครูวิริตธรรมโชติ กันตภณ หนูทองแก้ว. (2560).
บทบาทของพระธรรมทูตอาสาในการพัฒนาสังคมจังหวัดชายแดน
ภาคใต้. *วารสารสังคมและวัฒนธรรม*, 1(2), 1-6.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลัง
อารยธรรมโลกาภิวัตน์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- พระไพศาล วิสาโล และคณะ. (2550). *สุภาพสังคม: ความขัดแย้งความ
รุนแรง กับระบบบริการสุภาพ*. กรุงเทพฯ: บริษัท หนังสือดีวัน จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล และคณะ. (2550). สันติ-สุภาพะ: สันติวิถีกับการจัดการ
ความขัดแย้งระบบสุภาพ. กรุงเทพฯ: บริษัท หนังสือดีวัน จำกัด.
- พระมหาสุชาติ อนุบาลโย (ใหม่อ่อน). (2560). เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ:
การขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดน
ภาคใต้. *ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต* สาขาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แพทริก โจรี. (2552). จาก “มลายู” สู่ “มุสลิม”: ภาพหลอนแห่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในภาคใต้ของไทย. ใน *ปริญญา นวลเปียน, บรรณาธิการ. นอกนียมความเป็นไทย ไทย-ปัตตานี: เมื่อเราไม่อาจอยู่ร่วม และแบ่งแยกจากกันได้*. สงขลา: ศูนย์ทะเลสาบศึกษา.

ผู้จัดการออนไลน์. “สานต่อภารกิจฟื้นฟู “วัดร้าง” ในชายแดนใต้ คือการสร้าง “ความมั่นคง” ในพื้นที่ปลายด้ามขวาน”. สืบค้นวันที่ 23 เมษายน 2563. จาก <https://mgronline.com/south/detail/9630000018010>

สำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย. (2562). *สถิติจำนวนมัสยิดที่จดทะเบียนจัดตั้งทั่วราชอาณาจักร, ประกาศลงวันที่ 30 กรกฎาคม 2562*. เอกสารประชาสัมพันธ์.

สมพงษ์ เกษานุช จ่านงค์ ผมไผ ทรงศักดิ์ จีระสมบัติ สัญญา เคนาภูมิ. (2559). การพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย (The Monk Role Development for Resolving the Conflicts in Thai Social). *ธรรมทรรศน์*, 16(1), 227 – 249.

อิศรัฎฐ์ รินไธสง. (2561). โครงสร้างองค์ประกอบและความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของการวัดภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมในบริบทสังคมไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 18(2), 83-102.

อุษณีย์ ธวัชโชติ ชุมศักดิ์ นรรัตน์วงศ์ สมโชค คุณสนอง. (2556). *วัฒนธรรมอาหาร: ภาคใต้*. นราธิวาส: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

เอกรินทร์ ต่วนศิริ อันวาร์ กอมะ. (2019). ความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมในสังคมไทย. *Journal of Islamic Studies*, 10(2), 14 - 26.

- Centre for Peacebuilding & Reconciliation. (2011). *Conflict is a Flower: Religious perspectives for conflict transformation series – Book 1*. N.P.: NeoGraphics.
- Frazer, O. & Owen, M. (2018). *Religion in Conflict and Peacebuilding, Analysis Guide*. D.C.: USIP.
- Ganguly, S. (1993). *Ethno-religious Conflict in South Asia. Global Politics and Strategy*, 35(2), 88-109.
- Jackson, A. (2017). *Exploring the Role of Religion in Reconciliation*. New York Office Coordinator, The Network for Religious and Traditional Peacemakers. Retrieved from <https://www.peacemakersnetwork.org/exploring-role-religion-reconciliation/>
- Lederach, J.P. (2005). *The Moral Imagination: The art and soul of building peace*. Oxford: Oxford University Press.
- Levy, B.S. (2002). Health and Peace. *Croatian Medical Journal*, 43(2), 114-116.
- Lings, M. (1983). *Muhammad His Life Based on the Earliest Sources*. New Delhi: Vikas publishing House Pvt.Ltd. & London: The Islamic Texts Society
- Pew Research Center. (2015). *Christians remain world's largest religious group, but they are declining in Europe*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/05/christians-remain-worlds-largest-religious-group-but-they-are-declining-in-europe/>

- Schirch, L. (2008). Strategic Peacebuilding State of the Field. *South Asian Journal of Peacebuilding*, 1(1), 1-17.
- Schumann, H.W. (1989). *The Historical Buddha: The time, life, and teachings of the founder of Buddhism*. Trans. by M. O'C. Walshe. London: The penguin Group.
- World Religion Database. (2010). Religions. Retrieved from <https://www.worldreligiondatabase.org/>
- WHO. (1998). *The World Health Report 1998 Life in the 21st century: A vision for all*. Fifty-First World Health Assembly: Provisional Agenda Item 10.

ดัชนีค้นคำ

ก

กระบวนการสันติภาพ · 51
 กระบวนการสานเสวนา · 9
 กายภาพ · 16
 การเคารพหลักปฏิบัติ · 56
 การเชื่อมสัมพันธ์ · 70
 การตรวจรักษา · 44
 การตั้งคำถาม · 30
 การตัดสินใจทางสังคม · 31
 การทะเลาะ · 30
 การแทรกแซง · 27
 การแบ่งแยกเหยียดสีผิว · 7
 การป้องกันความรุนแรง · 44
 การป้องกันโรค · 52
 การเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง · 31
 การพัฒนาที่ยั่งยืน · 48
 การแพทย์ · 35
 การแพทย์เพื่อสันติภาพ · 45
 การแพทย์และสาธารณสุข · 43
 การฟื้นฟูความสัมพันธ์ · 53
 การฟื้นฟูสายสัมพันธ์ · 8
 การเลือกพื้นที่ · 57
 การสร้างมิตรภาพ · 56
 การสร้างสันติภาพ · 5

การสร้างสันติภาพข้ามชุมชน · 73

การเสริมสร้างสุขภาพ · 49

การเหนี่ยวรั้ง · 17

การอยู่ร่วมกัน · 3

ก้าวข้ามความขัดแย้ง · 10

ก้าวพ้นอุปสรรค · 69

ข

ขอโทษ · 9

ข้อพิพาท · 30

ข้ออ้าง · 22

ขันติธรรม · 24

ค

คนกลาง · 68

ความเกลียดกลัวอิสลาม · 3

ความขัดแย้ง · 3

ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ · 8

ความเข้าใจระหว่างผู้นำ · 63

ความตึงเครียด · 8

ความแตกต่าง · 1

ความเป็นปึกแผ่น · 34

ความไม่เข้าใจ · 2

ความร่วมมือ · 34

ความรุนแรง · 25, See

ความรุนแรงทางโครงสร้าง · 44

ความรุนแรงทางตรง · 44

- ความไว้วางใจ · 67
- ความสัมพันธ์ · 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 11,
12, 15, 20, 24, 32, 35, 38, 39,
41, 50, 53, 54, 57, 58, 60, 64,
65, 66
- คินดี · 10
- คุณค่าชีวิต · 30
- เครือข่าย · 34
- โครงการศาสนสัญญา · 60
- ใคร่ครวญ · 30
- จ**
- จิตใจ · 16
- จิตวิญญาณ · 16
- ฉ**
- ฉุกคิด · 30
- ช**
- ชายแดนใต้ · 10
- ชุมชนต่างศาสนา · 4
- ชุมชนพหุลักษณะ · 10
- ชุมชนระหว่างศาสนา · 8
- เชื่อมประสาน · 68
- เชื่อมสัมพันธ์ · 69
- ต**
- ต้นทุนทางสังคม · 32
- ถ**
- ถักทอความสัมพันธ์ · 40
- ถูกแอบอ้าง · 29
- ท**
- ทรัพยากร · 36
- ทำงานร่วมกัน · 9
- น**
- นักรบ · 27
- โน้จรีเรีย · 8
- บ**
- บทบาทของผู้นำศาสนา · 34
- บทบาทผู้นำศาสนา · 5
- บัดดี · 68
- บุคลากรทางการแพทย์ · 43
- บูรณาการความร่วมมือ · 53
- ป**
- ปฏิบัติการสันติวิธี · 26
- ปฏิสัมพันธ์ · 56
- ประจักษ์พยาน · 10
- ป้องกันการลุกลาม · 29
- ปัจจัยกำหนดระบบสุขภาพ · 49
- ปาสเตอร์เจมส์ · 8
- เปราะบาง · 35
- เป้าหมายที่ 16 · 49

ผ

ผู้นำทางศาสนา · 51

ผู้นำศาสนา · 4

ผู้ศรัทธา · 30

พ

พระภิกษุสงฆ์ · 61

พระสงฆ์ · 60

พื้นที่กลาง · 68

พื้นที่พิเศษ · 22

พื้นที่สาธารณะ · 39

พุทธ-มุสลิม · 39

เพื่อนคู่คิด · 9

เพื่อนรักข้ามศาสนา · 70,71

เพื่อนรักต่างศาสนา · 10,73

พ

พื้นที่ความสัมพันธ์ · 4

ภ

ภาคประชาชน · 51

ภาคประชาสังคม · 51

ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม · 32

ภาษามลายู · 39

ภิกษุณี · 60

ภูมิคุ้มกัน · 73

ม

มนุษยธรรม · 43

มิฉชาติ · 25

มิติทางสังคม · 17

มีส่วนร่วม · 34

ไม่ขัดกับหลักการ · 54

ย

ยุติความขัดแย้งด้วยสันติวิธี · 27

ยุทธศาสตร์ · 40

ยุทธศาสตร์การสร้างสรรค์ภาพ · 43

เยียวยา · 10

ร

รักษาสุขภาพ · 43

โรคจิต · 42

โรคติดต่อ · 42

ล

ละเมิด · 28

ว

วัดจีน · 52

วัฒนธรรมความรุนแรง · 42

วัฒนธรรมอาหาร · 61

เวทีศาสนสัมพันธ์ · 4, See

ศ

ศรีลังกา · 8

ศาสนา · 26

ศาสนากับความขัดแย้ง · 24

ศาสนากับสุขภาพ · 41

- ศาสนาบริบท · 22
 ศาสนามีหลายมิติ · 25
- ส**
- สงคราม · 42
 สติปัญญา · 16
 สถานการณ์ความขัดแย้ง · 44
 สนามชายแดนใต้ · 13
 สนามรบ · 27
 สร้างความเข้าใจ · 10
 สหประชาชาติ · 49
 สองศาสนาและวัฒนธรรม · 1
 สะพานสู่สันติภาพ · 74
 สังคมพหุวัฒนธรรม · 4
 สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก · 49
 สันติภาพเชิงบวก · 44
 สันติภาพเชิงวิพากษ์ · 35
 สันติภาพและความเป็นธรรม · 49
 สิทธิมนุษยชน · 13
 สุขภาพ · 35
 สุขภาพกับสันติภาพ · 41
 สุขภาพเป็นสะพานสร้างสันติภาพ · 43
 สุขภาพเพื่อสันติภาพ · 44
 สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี · 49
 สุขภาวะกาย · 70
 สุขภาวะจิตใจ · 70
- สุขภาวะจิตวิญญาณ · 70
 สุขภาวะทางความคิด · 70
 สุขภาวะทางความสัมพันธ์ · 70
 สุขภาวะสันติภาพ · 50
 สุขภาวะสันติภาพแบบองค์รวม · 52
 สุขภาวะองค์รวม · 41
 สุขอนามัยทางเพศ · 52
- ท**
- หินดำ · 30
 ให้อภัย · 10
- อ**
- องค์การอนามัยโลก · 43
 อดทนอดกลั้น · 24
 อัตลักษณ์ · 40
 อิหม่าม · 60
 อิหม่ามอัซซาฟา · 8
 อุปลักษณ์ · 41
 เอเชียใต้ · 8
 แอฟริกาใต้ · 7
- ฮ**
- ฮาลาล · 23

ติดต่อสำนักงานประสานโครงการ
สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
อาคารปัญญาพิพัฒน์ ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170
โทรศัพท์/โทรสาร 02- 441 -0872 -3
FACEBOOK: [HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/WPT.IHRP/](https://www.facebook.com/wpt.ihrp/)